

REIMPRESSIÓ

Lluita, dona!

*Aquest dossier és una
reproducció del Curs
"LA LLUITA CONTRA
L'OPRESSIÓ DE LA
DONA" preparat
l'any 1997 per
Maria Cecília Garcia,
Secretària Nacional
de Dones del
PSTU
(secció brasilenya
de la LIT-CI)*

Cartell de la guerra civil espanyola. 1936

Març 1999. Edita el Partit Revolucionari dels Treballadors (LIT - CI)

**Documents
d'Opció pel Socialisme**

Joventut

SUMARI

<i>Introducció: Opressió i Explotació</i>	<i>pàg. 3</i>
<i>Capítol 1: L'origen de l'Opressió de la dona</i>	<i>pàg. 5</i>
<i>Capítol 2: La dona i el treball</i>	<i>pàg. 11</i>
<i>Capítol 3: Maternitat, Sexualitat, Religió</i>	<i>pàg. 19</i>
<i>Capítol 4: La Dona i la Lluita per la seva Emancipació</i>	<i>pàg. 29</i>
<i>Bibliografia</i>	<i>pàg. 40</i>

Curs preparat l'any 1.997
Maria Cecília Garcia
Secretaria Nacional de Dones
PSTU

INTRODUCCIÓ

Opressió i explotació

La qüestió de la dona, igual que les altres qüestions dins el sistema capitalista, no pot ser analitzada fora del marc de classe. Les dones no són una classe social. Estan dividides en classes socials diferents: les treballadores, les petit-burgeses i les burgeses. Per més que tinguin alguna cosa en comú –l’opressió– hi ha quelcom més fort que les manté inexorablement separades: la propietat privada del mitjans de producció que permet l’explotació d’una classe per una altra, i no hi ha res dins el sistema capitalista que pugui unir-les en “germanor”, malgrat l’opressió secular que sofreixen com a dones. El màxim que poden arribar a fer juntes és lluitar pels drets democràtics conjunturals, com el moviment sufragista de primers de segle.

Aquest estudi procura analitzar la qüestió de l’opressió de la dona des del punt de vista de la dona treballadora. I està dirigit a ella perquè, a més a més de patir l’opressió de forma més aguda que la dona burgesa, la història li reserva la missió d’acabar amb l’opressió que de conjunt pateixen les dones.

El caràcter de classe de la lluita feminista, per tant, és l’eix a través del qual s’analitzen tots els aspectes de la qüestió de la dona.

També procurem fer una petita anàlisi de les diferents formes que l’opressió de la dona ha assumit al llarg de la història i de quina manera les ha suportat o enfrontat en cada moment.

La primera conclusió a la qual s’arriba és que des de les primeres manifestacions d’alguna forma d’opressió la dona ha reaccionat contra la mateixa. Això llença per terra la tesi de que l’opressió es fonamenta en un factor natural, inherent a la dona: la seva suposada inferioritat física i psíquica en relació a l’home. L’opressió, tant cap a la dona com cap a d’altres sectors oprimits, és una imposició. És un fet històric, cultural, que assumeix diferents formes segons el grau de desenvolupament de les forces productives en cada lloc i en cada període històric.

Una altra conclusió important és que aquesta situació d’inferioritat, en la qual la dona es troba dins la societat, afecta també els homes. El discurs oposat per la cultura dominant entra en contradicció amb la realitat cruel que viuen homes i dones, l’opressió d’uns és causa i conseqüència de la infelicitat d’altres. Un no pot esdevenir un ésser ple i feliç, mentre l’altre és oprimat.

Així, vista des d’aquesta perspectiva, l’opressió de la dona adquireix una dimensió molt més àmplia, ja que el seu drama escapa dels marcs individuals, extrapola la qüestió de gènere i engloba a tota la societat, perquè la seva submissió té el poder d’impedir l’emancipació de tota la humanitat, no solament d’una

part d’ella. La conseqüència lògica d’aquesta manera d’enfocar la qüestió és que la lluita per l’alliberament de la dona no és una tasca femenina, sinó de classe, de la classe treballadora com un tot, homes i dones.

Què és l’opressió?

Entenem per opressió l’actitut d’aprofitar-se de les diferències que existeixen entre els éssers humans per posar uns en desavantatge respecte dels altres. Significa aprofitar-se d’una

diferència en profit propi generant així una situació de desigualtat de drets, de discriminació social, cultural o econòmica.

Aquestes diferències són, gairebé sempre, donades per la pròpia naturalesa, com les diferències sexuals, racials i nacionals sobre les quals l’individu no en té cap control. L’opressió també es manifesta quan un individu o un grup són discriminats per la seva opció sexual, religiosa o política.

L’existència de sectors oprimits i marginats, que creix cada vegada més a mida que s’aguditzava la barbàrie capitalista, no és fruit de la casualitat. És el resultat d’un sistema que s’assenta en la desigualtat i en la divisió; en una societat dividida en classes i en un sistema econòmic basat en l’explotació i la submissió

de milions i milions d'èssers humans. En concentrar tota la riquesa produïda per la societat en poques mans, el sistema margina milions de persones.

D'entre totes les formes d'opressió aquella que s'exerceix contra la dona en la societat capitalista té un caràcter diferent de les altres perquè abarca a més de la meitat de l'espècie humana (el 52 % de la població mundial és femenina). I, malgrat que això es produeix en graus i intensitats diferents, l'opressió afecta a burgeses i treballadores, i en aquestes últimes l'opressió es combina amb l'explotació, agreujant les dues. Dins la classe treballadora, la dona negra és aquella que concentra en sí mateixa el més alt grau d'opressió: per ser negra, per ser dona i per ser treballadora.

La societat patriarcal és un dels recursos utilitzats per la burgesia per tal de mantenir la dona marginada. És un sistema jeràrquic que s'assenta en la família, en el si de la qual tota dona ja ve al món amb el seu lloc subaltern definit dins la societat. La ideologia de la societat burgesa patriarcal es reproduïx en el si de la família, on els nens aprenen a respectar "l'autoritat paterna" i a veure en la dona un ésser inferior i destinat a servir els altres.

L'avanç de la ciència va posar en el lloc precís les diferències existents entre homes i dones donades per la naturalesa. De fet, en la seva constitució física, les dones són diferents dels homes. A més de les diferències evidents –la dona procrea i dona de mamar– existeixen també certes condicions fisiològiques que es relacionen directament amb el treball que diferencien les dones dels homes. Ja està demostrat que la potència muscular és més gran en l'home que en la dona. D'altra banda, la resistència física de la dona és més gran que la de l'home. Si ell corre més, ella pot carregar pes durant un període de temps més gran.

En els primers temps de la humanitat, durant el llarg període històric conegut com a comunisme primitiu, les tribus tenien en compte aquestes característiques. Algunes privilegiaven la capacitat de la dona de procrear, molt valoritzada perquè es necessitava mà d'obra per treballar la terra. D'altra banda, quan la dona paria estava obligada a quedar-se més temps en un lloc per donar de mamar. Així, aprofitava aquest temps per desenvolupar tècniques agrícoles, de preparació dels aliments i cria d'animals mentre els homes caçaven i guerrejaven. En les tribus que vivien a la vora dels rius, malgrat tenir menys força muscular, la dona estava encarregada de la pesca, incloses totes les tasques lligades a aquesta producció, com la creació i confecció d'instruments específics i l'intercanvi dels peixos per

altres aliments entre les diferents tribus.

A mesura que la història humana va anar avançant i va sorgir l'explotació, les característiques fisiològiques de la dona van passar a ser utilitzades en contra d'ella. Es van transferir les diferències naturals entre els homes i les dones en relació a la potència física a tots els altres àmbits de la vida humana. La societat burgesa, fins i tot on es van desenvolupar processos de treball que no tenien res a veure amb la força física, va mantenir la diferència entre homes i dones per tal de mantenir marginada la dona.

Una altra manera de mantenir oprimida la dona és transformar la seva capacitat reproductora en fragilitat i insistir en l'instint maternal, la ideologia de que "la dona va néixer per a ser mare" és una forma d'impedir que la dona disposi del seu propi cos. Perquè, en realitat, aquesta només hauria de ser mare si volgués, i no per una imposició social. Hi ha importants científiques que combaten el mite de l'instint maternal i demostren que aquest "instint" no va néixer amb la dona, sinó que li va ser imposat.

La relació entre opressió i explotació

L'**opressió** és una categoria diferent de l'explotació. La primera és cultural i social, genera una situació de discriminació, abarca dones de diferents classes socials i pot tenir efectes econòmics de més o menys pes. L'**explotació** és un fet econòmic i origina la divisió de la societat en classes.

Malgrat tot, hi ha una estreta relació de dependència entre l'una i l'altra. Quan comença a sorgir l'explotació econòmica, aquesta es combina amb diverses situacions de desavantatge d'opressió preexistents, a més d'obrir el camí per a que en sorgeixin de noves. Es va establir, des de l'inici, una relació contradictòria, i a mig camí entre l'explotació i les opressions, diferent en cada moment de la història i de la lluita de classes.

En cap moment una i altra es desenvolupen com a processos totalment independents. L'explotació és el fet històric determinant, decisiu, en el qual es subordina el destí dels diferents sectors oprimits.

Capítol 1

L'origen de l'opressió de la dona

Hi ha moltes versions que expliquen l'inici de l'opressió de la dona. Només en veurem algunes d'elles. Entenem que aquesta opressió no és un tema secundari perquè té influència en tota la lluita posterior de la dona per la seva emancipació. Si es parteix de la premissa que la dona sempre fou oprimida, de que ja des dels inicis dels primers éssers humans va estar subjugada a l'home, la concepció que l'opressió és un fet natural guanya força, és la conclusió immediata de que la submissió femenina és inherent a la dona. I per tant, només hi hauria dues alternatives: els més conservadors troben una explicació més que còmoda per a la

Bolivia.

subsistència del masclisme, o sigui, el masclisme guanya una justificació indestructible, mentre que per altra banda, els més progressistes adopten la posició de que el fet d'haver nascut oprimida no significa que la dona no hagi de lluitar contra l'opressió.

Malgrat tot, afirmar que aquesta no és una qüestió secundària és pensar sobretot en la pròpia dona. Des que neix, se la convenç que és un ésser inferior a l'home. Així motllura el seu inconscient i durant els embats de la vida, quan de fet sent en el seu cos i en la seva ment aquesta concepció, motllura el seu conscient. Qüestionar aquest dogma és, per tant, començar a oferir a la dona una altra alternativa. Si la seva opressió no és un fet natural, biològic, que va néixer amb ella, sinó un fet històric, cultural i amb causes econòmiques

ben definides, significa que és perfectament transformable, suprimible. Aquesta comprensió significa, per tant, una verdadera revolució per a la dona.

Els primers historiadors

Van ser els historiadors del segle XIX els primers en preocupar-se de l'estudi de l'origen de la família, i quina fou la sorpresa quan van afirmar que **la dona no sempre va ser oprimida i que, en algunes societats primitives, va arribar a haver-hi matriarcat, la predominància de la dona en les tribus**. Aquests descobriments van ser tan revolucionaris per a l'època que no van ser admeses per les societats conservadores d'Anglaterra i, sobretot, per l'Església.

Marx i Engels, els fundadors del socialisme científic, van donar gran importància a aquests descobriments i els van incorporar en els seus estudis sobre com va sorgir la propietat privada dels mitjans de producció. I arran dels mateixos Engels va escriure un dels llibres més importants sobre la qüestió de la dona i de la família: *"L'Origen de la Família, de la Propietat Privada i de l'Estat"*, publicat el 1.884.

Bachofen i el dret matern

Els principals historiadors del segle XIX que van estudiar les societats primitives, des del punt de vista de la família, van topar amb innumerables problemes i van cometre grans equivocacions perquè reflectien les limitacions i, sobretot, les concepcions del seu temps. Malgrat tot, els seus estudis van ser fonamentals i van servir de punt de partida per a nous descobriments. El primer d'ells fou Bachofen. Essent religiós, tenia una concepció mística de la història. El 1.861 va presentar el seu llibre *"El Dret Matern"* i va causar furor, sobretot en els propis àmbits religiosos, perquè les seves afirmacions qüestionaven molts dogmes de la religió. En el llibre Bachofen afirma que va haver-hi un estat de coses anterior a la monogàmia, existent entre els grecs i els asiàtics, i en el qual no solament un home tenia relacions sexuals amb moltes dones, sinó que també es donava a l'inrevés, una dona amb molts homes, sense que això fos considerat promiscu.

En les societats primitives, per tant, **la descendència només podia ser comprovada pel llinatge femení**, de mare a mare, i aquesta validesa

exclusiva de filiació femenina es va conservar encara durant molt de temps en el si de la monogàmia, amb la paternitat assegurada o, almenys, reconeguda, i finalment, que aquesta situació primitiva de les mares, com a únics pares segurs dels seus fills, els va assegurar a elles (i per tant a les dones en general) una condició social més elevada.

Per ser religiós, i per tant considerar la religió com la palanca principal de la història, l'explicació de Bachofen dóna a la transició d'aquest període de promiscuitat cap a la monogàmia i del dret matern cap

Lahore (Pakistan). Planificació familiar

al dret patern, que es produeix sobretot en els grecs, el progrés de les idees religioses. Segons ell, el que va introduir modificacions històriques en la situació recíproca de l'home i de la dona no fou el desenvolupament de les condicions efectives per a l'existència dels éssers humans, sinó el reflex religiós d'aquestes condicions en el cervell d'aquests mateixos éssers.

Lewis Morgan: matrimoni per grups

Més decisius foren els estudis del nordamericà Lewis Morgan, un dels més grans exponents de l'antropologia del segle XIX, una disciplina nova que donava les seves primeres passes. Tant Morgan com els seus predecessors tenien una **perspectiva evolucionista** de la història, consideraven que la humanitat havia travessat una sèrie d'etapes progressives fins arribar a la civilització. Però eren essencialment **materialistes**: partien de la forma de treball per satisfer les necessitats de la vida com a cau-

sa de l'evolució, i sobre aquesta base econòmica analitzaven les institucions, costums, idees i altres fenòmens de la superestructura dels pobles primitius.

A través del mètode evolucionista i materialista, Morgan va delimitar les tres etapes principals de la història: salvatgisme, barbàrie i civilització, segons els progressos obtinguts en la producció dels mitjans de subsistència, i va afirmar que el desenvolupament de la família havia recorregut els mateixos passos. Va estudiar diverses tribus dels EUA i de Hawaii i, pels sistemes de parentiu que va trobar, va concloure que en els diferents tipus de família primitiva que havien existit, **el matrimoni es donava en grups**, era fàcilment dissoluble per ambdues parts i quedava perfectament clar el sistema de parentiu. Se sabia qui era la mare, el pare, els fills, els germans. Per als pobles salvatges i bàrbars, la consanguinitat representava un paper fonamental en l'ordre social. Els apel·latius de pare, fill, germà, germana no són simples títols honorífics, sinó que comporten seriosos **deures recíprocs** perfectament definits, i el conjunt dels quals forma una part essencial de la constitució social d'aquests pobles.

Morgan va concloure que hi havia una sèrie de formes de família i no només la monogàmia, com es pensava, sinó també la poligàmia d'un home i la poliàndria d'una dona. Per a ell, l'estudi de la història primitiva mostra que la poligàmia dels homes i la poliàndria de les dones caminen juntes i que, per això, els fills són considerats comuns. Això hauria passat per una sèrie de modificacions fins a desembocar en la monogàmia, o sigui, el cercle que abarca la unió conjugal comú, que era molt àmplia en el seu origen, va fent-se estreta poc a poc fins a concentrar-se en el matrimoni aïllat, que predomina avui en dia.

Engels i la qüestió de la monogàmia

A partir d'aquests descobriments, Engels va arribar a la conclusió de que **en cap mena de família per grups es pot assegurar qui és el pare de la criatura, però sí qui és la mare**. Encara que aquesta digui fills a tots els nens de la família comú i tingui deures maternals amb tots, no per això ella deixa de distingir els seus dels altres. Així doncs, a tot arreu on va existir matrimoni per grups només es reconeixia la filiació femenina. En aquest cas es troben tots els pobles salvatges i els que estaven en l'estadi inferior a la barbàrie.

Per tant, l'evolució de la família en la història primitiva consisteix en l'encongiment constant del

cercle en el qual regna la comunitat conjugal entre els dos sexes, i que en el seu origen abarcava la tribu sencera. L'exclusió progressiva, primer dels parents propers, després dels més distants, fa impossible el matrimoni per grups; finalment queda només la parella unida per un vincle fràgil encara: és la molècula, amb la dissolució de la qual es conclou el matrimoni en general. Això prova la poca relació que hi ha entre l'origen de la monogàmia amb l'amor sexual individual, en l'actual accepció de la paraula.

A partir d'aquí, Engels arriba a la conclusió de que una de les idees més absurdes que fou transmesa per la filosofia del segle XVIII és la de que en l'origen de la societat la dona era esclava de l'home:

“Entre tots els salvatges i tots els bàrbars en els estadis mitjà i inferior i fins en una part de l'estadi superior, la dona no només té una posició lliure, sinó que també és molt respectada”.

Malgrat tot, els descobriments fets per l'antropologia del segle XX ens permeten treure la conclusió de que **la monogàmia no va sorgir amb la propietat privada, com creia Engels, sinó abans d'aquesta amb l'explotació**; la propietat privada només va aguditzar i va consolidar de forma brutal l'opressió de la dona. Però **el gran mèrit d'Engels va ser associar l'aparició de l'opressió de la dona a una causa econòmica** i no natural o psíquica.

Per a ell, l'aparició de la monogàmia no va ser, de cap manera, fruit de l'amor sexual individual sinó una pura convenció. Fou la primera forma de família que va tenir com a base unes condicions socials i no naturals. I fou, més que res, el triomf de la propietat privada sobre el comunisme espontani primitiu.

Engels va definir l'abolició del dret matern com la “gran derrota del sexe femení”.

“L'home va assumir també la direcció de la casa: la dona va ser inferioritzada, dominada, va passar a ser l'esclava del seu plaer i un simple instrument de reproducció. Aquesta situació degradada de la dona, tal com es va manifestar sobretot entre els grecs dels temps heroics, i més encara en els temps clàssics, va ser gradualment retocada i dissimulada, en alguns llocs fins i tot suavitzada, però de cap manera suprimida”.

Engels recorda que:

“La monogàmia no apareix mai en la història com una reconciliació entre l'home i la dona i molt menys com la forma més elevada de família. Al contrari, entra a l'escena la forma d'esclavatge d'un sexe per l'altre, proclamació d'un conflicte entre els sexes desconegut fins aleshores per la història”.

“La monogàmia fou un gran procés històric, però al mateix temps inaugura, juntament amb l'esclavatge i la propietat privada, aquella època que encara perdura en els nostres dies i en la qual cada progrés és al mateix temps un retrocés relatiu en el que la ventura i el desenvolupament d'uns es dona a costa de la desventura i la repressió d'altres. És la forma cel.lular de la societat civilitzada, en la qual ja podem estudiar la naturalesa de les contradiccions i dels antagonismes que es propaguen i creixen plenament en aquesta societat.”

Afirmar que les dones salvatges tenien fills i malgrat tot eren lliures, independents i participaven de tots els aspectes de la vida, de la mateixa manera que l'home, qüestionava el poder masculí. Descobrir que existien matrimonis per grups i relacions sexuals lliures qüestionava els dogmes de l'Església. Afirmar que entre els pobles primitius els fills no eren propietat privada, ni eren separats els uns dels altres per la riquesa, raça o posició social dels pares; que tots els adults de la comunitat es consideraven pares socials de tots els fills i els cuidaven de la mateixa manera, corroïa la sagrada institució familiar burgesa.

A més a més del xoc moral, aquests descobriments eren perillosos per a l'ordre burgès. I foren bombardejats immediatament per diversos corrents, que en el fons deien el mateix, o sigui, que mai no hi havia hagut una societat matriarcal; les dones primitives eren tan degradades com les civilitzades.

Margareth Mead: papers definits per la cultura

Una altra important contribució per tal de qüestionar el tabú de l'opressió femenina com a natural va arribar a través dels estudis de l'antropòloga Margareth Mead (1.973). Va investigar cultures diferents, mostrant com els papers sexuals no són establerts per la naturalesa sinó per la cultura, pels costums imperants i, sobretot, per les necessitats econòmiques per sobreviure (el que anomenaríem relacions de producció). Durant molt de temps va estudiar els costums de tres de les més “primitives” societats de **Nova Guinea**: els arapesh, els mundugumor i els tchambuli. Són tots individus que pertanyen a una mateixa raça.

Els **arapesh** viuen en una terra pobra en animals i poc fèrtil. Els homes i les dones són pacífics. Els arapesh minimitzen la violència en la seva educació. Ningú vol ser el cap, ja que això implica planificar, cridar. És un paper imposat per la societat. La guerra entre

aquests és gairebé desconeguda. Les mares no han de tenir fills molt seguits, ja que és molt dur per a elles, i recorren a l'infanticidi quan hi ha manca d'aliments i es tenen diversos fills. El fet de deslletar sobtadament els nadons és considerat una crueltat, i l'atenció dels nens és una tasca de dones i homes. En els primers mesos, el nadó està sempre en braços d'algú, que no necessàriament és la mare. Hi ha treballs d'homes i de dones però qualsevol d'ells pot ser més important en un moment donat. Per a ells, tant homes com dones són per naturalesa "maternals, amables, sol·lícits i pacífics". "Ni els uns ni els altres tenen el sentiment de que la sexualitat és una força poderosa de la qual en són esclaus" diu Margareth Mead (Moeurs et sexualité en Océanie).

Els **mundugumor** són exactament el pol oposat. Viuen en terres riques i fèrtils. Per a ells allò ideal és que tant dones com homes siguin "violents, batalladors, sexualment agressius, gelosos i llestos per a venjar-se de qualsevol insult". Exalten el coratge, l'agressivitat i l'ardor en el combat. L'educació és idèntica per als dos sexes. Les dones porten el pes del treball sense problemes, igual que els homes.

En els **tchambuli**, que viuen a les vores d'un llac, les dones es dediquen a la pesca. Surten de matinada i tornen quan el sol escal·fa. Elles controlen tot el que té a veure amb la pesca. Intercanvien peix per altres aliments i fabriquen un element important, comprat per les tribus veïnes: les mosquiteres, molt

necessàries en una zona de llacs, infestat de mosquits. Els homes viuen per a l'art i cada un d'ells practica diferents arts com la pintura, la dansa, l'escultura en fusta o teixits. Quan fan compres o vendes utilitzen ornaments amb plomes. Però necessiten el permís de la dona per poder gastar part del diner en ornaments. Les dones no es guarneixen, van

amb el cap rapat i a vegades preparen una dansa nocturna, sense la presència dels homes. Maduren sexualment abans que els homes de la seva mateixa edat i són elles qui tenen la iniciativa del sexe.

Per a Margareth Mead:

"Tot aquest material ens permet afirmar que molts, si no tots, dels trets de la personalitat que hem anomenat femenins o masculins van tan poc lligats al sexe com a la vestimenta, els ornaments i la forma de pentinar-se que una societat, en una època determinada, defineix per a cada sexe. Si no és així, com explicar el fet que els nois arapesh es tornin quasi tots adults pacífics, passius i submissos, mentre que les joves mundugumor es transformin quasi totes en éssers violents, agressius i inquietos?"

"Estem obligats a arribar a la conclusió de que la naturalesa humana és mal·leable, obeeix fidelment els impulsos que li comunica el cos social. Si dos individus que pertanyen cada un a una civilització diferent no són semblants (el raonament també s'aplica als membres d'una mateixa societat), significa, sobretot, que van ser condicionats de manera diferent, i particularment durant els seus primers anys de vida; després, és la societat la que decideix la naturalesa d'aquest condicionament. La formació de la personalitat de cada sexe no s'escapa d'aquesta regla: és el producte d'una societat que vetlla per a que cada generació masculina i femenina s'adapti al tipus que aquesta va imposar". (14)

L'autora francesa **Ivette Roudy** amplia el pensament de Margareth Mead:

"S'ignora quina és la veritable naturalesa femenina, així com tampoc no se sap gaire sobre quina és la veritable naturalesa masculina. Entre els papers socials oferts a les nenes i als nens des del seu naixement, alguns són desiguals i clarament favorables al nen; però ningú no nega que hi ha nens poc engrescats amb la perspectiva d'haver de portar, més endavant, sobre les espatlles la responsabilitat d'una família i totes les càrregues que això implica" (...) "L'exaltació dels valors anomenats "virils", acompanyats d'agressivitat, de competència i l'obligació permanent que se'ls imposa d'afirmar-se, de vèncer proves, implica també un aspecte angoixant que no combina amb la mateixa naturalesa de l'home. La crisi d'identitat de la dona, si apareix avui amb evidència, no ha de fer-nos oblidar que existeix la de l'altre sexe que,

Mestressa de casa?. Konjic (Bòsnia) 1994

per ser menys greu, no és menys real”.

En la història de l'espècie humana, si els rols van anar canviant –fins i tot en diferents grups són diferents en un mateix moment- **és impossible atribuir a la naturalesa la forma de funcionament patriarcal.** Pel procés que va donar origen al patriarcat, l'esposa va passar a ser propietat del marit juntament amb els altres béns, la qual cosa respon a un ordre diferent del natural. La psicoanalista **Norma Ferro** recorda que:

“L'home no neix home, en aquest sentit, de la mateixa manera que la dona no neix dona (...) Van essent construïts dins unes certes coordenades històriques. Són productes d'un procés històric. El seu destí està predeterminat per la societat en la qual neixen. Així doncs, l'home és la síntesi de les seves relacions amb els altres homes i de tots aquests amb la naturalesa en un espai i un moment determinat”.

Les nostres conclusions inicials

Tenint en compte els arguments dels diferents corrents ens sembla que el més probable és que hi hagi hagut matriarcat, encara que no de forma generalitzada i dominant com passa avui amb el patriarcat. El més probable és que hi hagi estat un atribut de determinades tribus, en determinades regions, que van viure en el mateix període històric amb formacions de parentiu diferents.

En aquell període inicial de la humanitat, del qual se'n sap ben poc amb seguretat, els homes i les dones no s'havien emancipat amb relació a la naturalesa. Depenien d'ella per a la seva supervivència. No interferien en ella i no tenien cap control sobre la mateixa. Per tant, la tasca dels dos sexes era aconseguir aquesta emancipació o aquest domini, potser precari, per garantir la supervivència. Si no s'havien emancipat en relació a la naturalesa, home i dona tampoc s'havien emancipat l'un en relació a l'altre. Recordem aquí l'anàlisi de l'home com a animal social fet per Marx. Segons ell, els homes treballen, o sigui, creen i reproduïxen la seva existència en la pràctica quotidiana, respirant, buscant aliment, abríc, amor...; ho fan sobre la naturalesa, prenent d'ella (i en definitiva,

transformant-la conscientment) per a aquesta finalitat. Aquesta interacció entre l'home i la naturalesa és, i reproduceix, l'evolució social. Com diu Marx, aquest procés d'emancipació de l'home en relació a les seves condicions naturals primitives de producció és d'**individualització humana.**

“L'home només s'aïlla a través del procés històric. Originalment apareix com un ésser genèric, un ésser tribal, un animal gregari... El propi intercanvi és un mitjà fonamental per a aquest aïllament. Torna superflu el caràcter gregari i el dissol”. (Marx)

El fet que l'home es comporti amb les coses de la naturalesa com si fossin propietat seva (no té res a veure amb el concepte de propietat privada) ens col·loca enfront de la unitat de treball amb els seus pressupostos materials. O sigui, no hi ha alienació de l'home amb els seus instruments de treball, i per tant, amb la naturalesa. No hi ha doncs, alienació que separi l'home de la dona.

Si estem en una fase en la qual el treball productiu és primordialment treball manual, no hi ha cap raó per a que la divisió sexual de les tasques inferioritzi les característiques de la dona. I, al no haver-hi cap control sobre la naturalesa, no hi havia excedent de producció (la qual cosa justificaria el poder de l'home)i, per tant, la divisió sexual del treball.

Si l'opressió de la dona va sorgir amb l'explotació entre els homes, aquesta només va començar a aparèixer en la història de les

societats asiàtiques (amb l'origen de les formes més precises d'escla-vatge), quan encara no hi havia propietat privada de la terra, perquè era comunal. Per tant, és una equivocació dir que l'opressió de la dona és coetània a l'origen de l'espècie humana.

En les tribus nòmades era cada un per sí mateix, en les agrícoles la dona passa a ser valorada com a reproductora, però res no indica que estava controlada per l'home. Tot fa pensar al contrari: que ella mateixa controlava la seva fertilitat. La dona pot tenir entre

*Naturalesa femenina?
Combatent del MPLA. Angola 1975*

vuit i deu (o més) fills en la seva vida fecunda. Estudis històrics indiquen que amb la perspectiva de vida de la dona del paleolític es calcula que podia haver tingut un mitjana de cinc fills. Malgrat tot, per la taxa de creixement aquest número arribava només a 2'1. La dona adoptava innumerables formes de control de la natalitat. En algunes tribus, prolongava al màxim l'alletament matern per tal d'evitar un altre embaràs. Aquestes dades demostren, per un costat, que controlava el nombre de fills, i per l'altre, que l'instint maternal és una construcció cultural, perquè sinó no s'explicaria l'ús de mètodes avortius, alguns dels quals fins i tot molt violents.

Un altre fet que no s'explica és per què la dona seria infravalorada per ser reproductora, si la reproducció, el poder que té de generar éssers humans, estava valorat fins l'extrem en les tribus primitives, tant per una qüestió de creure que era un "do conferit pels déus", com per una necessitat de braços per al treball.

Veiem doncs que hi ha moltes contradiccions pel que fa a les afirmacions sobre l'origen i els motius de l'opressió de la dona. Però queda clar que no es tracta d'un fet natural, que sorgeix amb l'origen de l'espècie, sinó d'un fet cultural, amb una causa econòmica ben determinada. Per això, tots els fets històrics i els últims descobriments antropològics ens porten a dir que, de fet, va existir un període de la humanitat en el qual hi havia igualtat entre la dona i l'home, i és justament el període en el qual ambdós tenien una relació orgànica amb els seus pressupostos de treball, la terra.

Quan va començar a haver-hi explotació dels altres homes –l'esclavatge–, el mode de producció asiàtic, l'home va començar a separar-se de la terra, dels pressupostos del treball, que ja no encarava més com a seus. Va començar a alienar-se. I fou en aquell moment que homes i dones també van començar a

alienar-se entre sí. Ambdós van començar a ser mirats com a mercaderia, no només la dona, ja que "amb la valoració del món de les coses augmenta en proporció directa la desvaloració dels homes» (Marx). L'anterior relació igualitària entre homes i dones com a éssers plens de la seva voluntat i de les seves potencialitats físiques va començar a caure quan entre ambdós va sorgir una tercera relació: l'home va passar a ser esclau del treball. Quan l'home va deixar de treballar per satisfer el seu plaer (valor d'ús) i va passar a sentir-se infeliç en el treball, a treballar per un excedent. Quan la procreació, per a la dona, va deixar de ser natural, subjecta a la seva lliure voluntat, quan el fill era només un subproducte de la seva relació sexual, i va passar a ser una activitat mercantil, obligatòria, forçada; quan tenir fills va passar a ser una activitat aliena a la dona, que pertanyia a un altre, la procreació va passar a ser la pèrdua de sí mateixa. I el fill va deixar d'ésser vist com un ésser humà que era estimat (en el sentit de desitjat), per a ser una mercaderia, un treballador alienat més. L "mercaderia-dona" va passar a generar "mercaderies-fills", en el sentit que diu Marx quan discuteix la qüestió de la alienació: "**en la relació del treball alienat, cada home considera l'altre segons el criteri i la relació en la qual ell mateix es troba com a treballador**". L'home és un ésser genèric, o sigui, és la síntesi de l'espècie humana.

En la mesura en que el treball alienat aliena de l'home la naturalesa i a sí mateix, la seva funció activa pròpia, la seva activitat vital, aliena de l'home el gènere. Aquest l'aliena dels altres homes. En aquest moment sorgeix l'alienació sexual, la separació-desigualtat entre els sexes. La separació entre els sexes és per tant, un fet històric, tant com l'alienació del treballador en relació al seu treball, l'origen de l'explotació, de la propietat privada i la divisió de la societat en classes.

Qüestions per pensar i debatre:

1. Per què és important estudiar l'origen de l'opressió de la dona?

2. Per què Marx i Engels van donar tanta importància a l'estudi de les societats primitives?

3. Què ens indiquen els estudis d'antropòlogues com ara Margareth Mead?

4. Què significa dir que els papers femenins i masculins són una qüestió cultural?

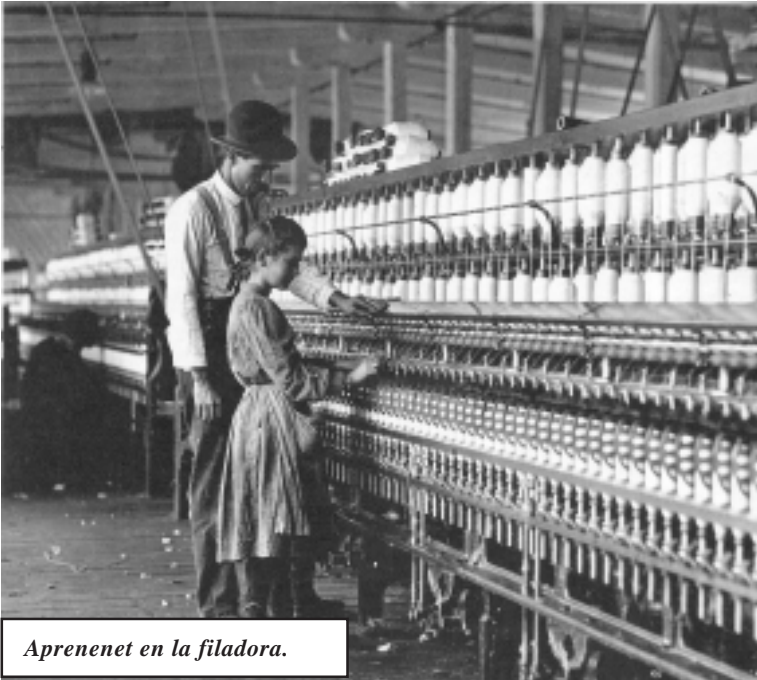
Cop d'estat. Rússia 1993

Capítol 2

La dona i el treball

L'entrada en massa de la dona en el mercat de treball es va produir durant l'anomenada Revolució Industrial, que va ocórrer a Anglaterra entre 1770 i 1830. La Revolució Industrial va marcar la introducció de la maquinària en el procés de producció de mercaderies i de concentració de grans contingents de treballadors a les fàbriques.

Va ser un procés vertiginós que va canviar la situació de la dona de totes les classes. La ideologia

Aprenent en la filadora.

burguesa de l'amor maternal va mostrar tota la seva hipocresia al ser imposada per a les dones de totes les classes socials, però sols valia de fet per a la dona burgesa, que tenia temps per a "ser mare". Les dones que no eren de la burgesia van ser "confiscades pel capital", en l'expressió de Marx. I juntament amb els seus fills!

La maquinària, al tornar inútil la força del múscul, permet donar feina a treballadors sense força muscular o sense un desenvolupament físic complet, però que tenen, però, una gran flexibilitat en els seus membres. El treball de la dona i del nen va ser, per tant, el primer crit de l'aplicació capitalista de la maquinària. D'aquesta forma, aquell instrument gegantesc creat per tal d'eliminar treball i obrers, es convertia immediatament en mitjà de multiplicació del

nombre d'assalariats, sometent a tots els individus de la família obrera, sense distinció d'edat o sexe, sota la dependència immediata del capital. Els treballs forçats al servei del capitalista van invair i usurpar no només el lloc reservat als jocs infantils, sino també al lloc de treball lliure dins l'esfera domèstica i a trencar amb les barreres morals, invaint l'òrbita reservada inclús a la pròpia llar.

Treballant torns continuats, les dones obreres, tot i que seguien sent responsables del treball domèstic, en la pràctica van ser forçades a abandonar la llar a la seva pròpia sort, acarrejant açò greus problemes socials, entre ells, l'augment de l'índex de mortaldat infantil, i inclús materna. Sense temps per a amamentar als seus fills, ja que moltes obreres eren cridades al treball de deu a quinze dies després del part, es va tornar comú entre les obreres de Manchester, per exemple, com cita l'autora Tânia Quintaneiro, alimentar als seus nadons tres cops al dia i, per tal de mantenir-los quiets la resta del temps, els donaven una barreja, la "barreja de Godfrey", composta de làudanum -un tranquil·litzant a base de opi, de ampli ús entre les dones- i melat. "Les conseqüències d'aquesta situació es podien veure en els índex de mortaldat infantil i en els sofriments infundits a les mares pobres, solteres o casades", diu Tânia Quintaneiro.

Els treballs imposats pel consum familiar, com cosir, apedaçar, etc, són forçosament substituïts per la compra de mercaderies ja confeccionades. Al disminuir la inversió del treball domèstic augmenta la inversió de diners. Per tant, les despeses de producció de la família obrera creixen i anul·len els ingressos obtinguts amb el treball. A açò s'afegeix el fet de que per a la família obrera és impossible seguir les normes d'economia i conveniència en el consum i preparació dels aliments.

La incorporació de la dona a la fàbrica, i també dels nens, va desvaloritzar el treball masculí i augmentar el grau d'explotació, ara no només d'un obrer individual, sino de tota la família obrera. Marx explica com el valor de la força de treball va passar a ser determinat pel temps de treball indispensable per al manteniment de tota la família obrera, i no només del obrer adult individual. Al llançar al mercat de treball a tots els individus de la família, la màquina va distribuir entre tota la seva família el valor de la força de treball del seu cap, desvaloritzant-la.

"Tal volta comprar una família membre per

membre, per exemple, 4 forces de treball, coste més del que costava abans comprar la força de treball del cap de família; però, a canvi, el patró te 4 jornades de treball en lloc d'una, i el preu de totes elles disminueix en comparació amb l'augment de treball excedent donat per 4 obrers en lloc d'un. Ara són 4 persones que han de donar treball al capital i treball excedent per tal de mantenir una família. Com es veu, la maquinària amplia des del primer moment no només el material humà d'explotació, el vertader staff del capital, sino també el seu grau d'explotació”.

D'aquesta forma, amb la substitució cada cop més intensa del treball masculí pel treball femení i sobre tot, amb la substitució del treball dels adults pel treball infantil, va augmentar molt el nombre d'obers i el capital va aconseguir reduir el nivell salarial de tots ells. Com recorda Marx, “tres nenes de 13 anys, amb salaris de 6 a 8 xílings per setmana, substitueixen un home d'edat madura amb una jornada de 18 a 45 xílings”.

Fàbrica de camions en Poona (l'Índia)

U n altyre tipus molt c o m ú d' explotació de les dones era el treball a domicili. Els prometien, mitjançant avisos col·locats a les fàbriques, un treball fàcil, que exigia només la compra d'una màquina de cosir. El rendiment exigít era tan gran i els salaris tan baixos que no s'arribava mai a pagar la màquina i els la confiscaven en poc temps.

P o t pensar-se que a q u e s t e s condicions terribles de treball han quedat en el passat, en una època en la que

l'explotació es portava a l'extrem. Tot i això, al observar les condicions de treball d'avuít, i no només als països del tercer món, sino també als països imperialistes, tot i haver tingut millores, aquestes no difereixen molt d'aquells temps.

D'aquesta manera, tot i haver estat “confiscada” pel capital per tal d'anar a la fàbrica, la dona no va ser alliberada de l'esclavitud del treball domèstic. El treball fora de casa, si per un costat va significar el principi del seu alliberament, ja que va unificar la dona de la classe obrera i li va donar així les eines per tal de lluitar contra el capital i per la seva emancipació, per l'altre costat li va imposar la duplicació de la jornada de treball i amb això, la duplicació de la seva alienació com a treballadora, ja que la dona no és una a la fàbrica i un altra a casa; és un ésser únic, que exerceix aquestes dues funcions socials.

La qüestió del treball domèstic

El treball domèstic no és un problema de la dona com s'acostuma a pensar, sinó del sistema capitalista de producció, doncs té relació amb el procés de reproducció de la força de treball. És a la llar ón es realitza aquesta reproducció.

La força de treball és una mercaderia, l'única que té el treballador per a vendre al capitalista. D'altra banda, és l'única mercaderia que produeix valor, ja que el valor que produeix és sempre superior a la seva pròpia vàlua. El seu valor propi es transforma en salari, entés com a necessari per a la supervivència del treballador. La diferència entre el valor produít per la força de treball i el seu propi valor (salari) és la plusvàlua.

El treball domèstic té un altre aspecte essencial, que no va ser analitzat per Marx. Quan va tractar el problema de la propietat privada i del treball alienat, Marx va citar la dona només en un aspecte: la seva relació amb l'home.

“A la relació amb la dona com la presonera i minyona de la luxúria comunitària està expressada la degradació infinita en que l'ésser humà existeix per a ell mateix, doncs el secret d'aquesta relació té la seva expressió inequívoca, decidida, manifesta, desvetllada, a la relació de l'home amb la dona i en la manera com es pren la relació immediata del gènere. La relació immediata, natural, necessària de l'ésser humà amb l'ésser humà és la relació de l'home amb la dona (...) la relació de l'home amb la dona és la relació més natural de l'ésser humà amb l'ésser

humà. En ella es mostra per tant fins a quin punt l'essència humana se li va tornar essència natural, fins a quin punt la seva naturalesa humana se li va tornar naturalesa”

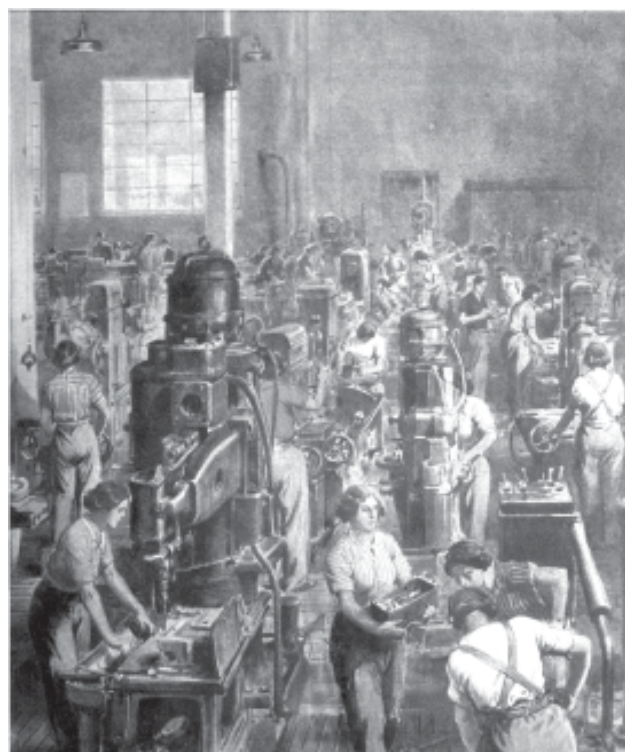
En aquest text, a l'explicar la qüestió de l'alienació, Marx no parla de la dona com a ésser oprimint (i igualment alienat). Es com si el treball domèstic que ella realitza, inclosa la cria dels fills, no fos un treball alienat. Només parla del de l'obrer a la fàbrica.

Veritablement, aquesta relació de l'home amb la dona en el capitalisme, es dona entre dos éssers alienats. Aquell pren a la dona com a propietat, com a mercaderia, com a serva, i aquesta pren l'home com a patró seu, com a amo. Com a mestressa de casa no és propietària de res més. Es redueix a una mercaderia, la més miserable de les mercaderies, ja que la seva misèria està en raó inversa al pes del seu treball. Torna a la condició inicial d'esclava, i l'esclau era –en el temps de l'esclavitud– la mercaderia per excel·lència. Així, el seu és el treball alienat en sí mateix, ja que ni mercaderies produeix. El seu resultat no es concreta en coses palpables que puguin presentar a la dona com a treballadora domèstica. S'anul·la en objectes no visibles. Es treballa que s'esvaeix en treball. Si l'alienació ve amb la separació entre l'home i el producte del seu treball, un treball que no genera productes (com és el cas del treball domèstic), sinó només treball, és un treball continuu, sense fi.

La dona veu en l'home qui la sotmet en aquesta condició brutal. Ella treballa per tal que ell produeixi mercaderies, o sigui, per a que el treball d'un altre s'efectivitzi, es fixi en un objecte. Com diu Marx, la realització efectiva del treball és la seva objectivització, la seva cosificació. El treball de la dona a la casa, doncs, no s'objectivitza en res, per la qual cosa, ni tan sols es realitzaria com a treball. Així doncs, el treball de la dona només pot objectivitzar-se en el treball de l'home, en el producte que ell crea, és per això que ella està doblement alienada. Si en el cas d'ell, l'objecte que el seu treball produeix “se li presenta com un ésser aliè, un poder independent”, en el cas d'ella, aquest ésser és encara més aliè: aliè a ell, en primer lloc, i només després, aliè a ella. Entre ella i el producte del seu treball (aquell que l'home produeix) hi ha, per tant, un mitjancer, l'home. Es així, doblement exterior a ella. Una vegada exterior a ell, dues vegades exterior a ella.

La dona i la globalització de l'economia

Aquesta doble condició de la dona envers el

*II Guerra Mundial i postguerra:
dones en las fàbriques alemanyes*

treball –de reproductora de capital i de força de treball– s'agreuja en aquest període de globalització de l'economia i de reestructuració productiva.

Tradicionalment, la mà d'obra femenina pertany a l'exèrcit industrial de reserva. El capitalisme l'utilitza en determinats períodes, sobretot quan necessita una producció més gran. Va ser així durant les dues guerres mundials, quan la dona va ocupar els llocs de treball deixats pels homes que anaven al front de batalla i, després, acabada la guerra elles es van incorporar a un altre exèrcit: el dels aturats. Als EEUU, quan 11 milions de soldats van tornar del camp de batalla a l'acabar la guerra el 1945, van trobar 18 milions de dones ocupant els seus llocs de treball. En un ràpid procés, de tot just dos anys, quasi totes elles havien estat desmobilitzades.

La globalització econòmica, tendència que va començar als anys 70 i que està acabant el mil·lenni, és una resposta a una situació de crisi del capitalisme, i no d'enfortiment del mateix. Per tant, és una situació d'inestabilitat, d'augment de la competència i dels frecs entre els països imperialistes degut a l'apertura dels mercats i les fronteres. Porta a la sobreexplotació de la classe treballadora, i és més greu, és clar, per als seus sectors més oprimits i ja sobreexplotats, com ara les dones, els joves i els considerats vells dels països perifèrics. En els països imperialistes, cal afegir els

grans contingents d'immigrants.

La primera conseqüència per a la classe treballadora és l'atur estructural, la desaparició de milers de llocs de treball (s'estima en mil milions d'aturats arreu del món avui, un terç de la força de treball). Per tant, hi ha una ampliació del sector serveis, sector terciaritzat i de treballadors informals i temporals, sense vincles laborals definits.

D'altra banda, l'avenç dels plans neoliberals ha tingut el seu reflex en la vida dels treballadors, com la rebaixa dels salaris directes i la retallada dels salaris indirectes, amb els atacs a l'estat del benestar social, retallades d'inversions en educació, salut i previsió social.

La situació de la dona treballadora

Creure que les noves formes d'organització del treball, amb horaris flexibles i contractes precaris, afavoreix la incorporació de la dona al mercat de treball és un error. La dona treballadora, juntament amb la

procedent de les privacions econòmiques.

Les dones no van escollir canviar els seus papers, sinó que van estar obligades per les circumstàncies. Viuen una pressió cada cop més gran, doncs han de buscar els ingressos familiars davant la pujada del cost de la vida, substituint amb el seu propi treball remunerat els béns i serveis que abans acostumava a comprar, sentint-se responsable del benestar emocional de la família quan amb l'atur masculí, s'agreugen totes les tensions. Això no fa que se sentin "més emancipades" –caps de família– i menys encara si tenen fills al seu càrrec, sinó que se senten encara més esclavitzades.

Estan equivocats els qui dedueixen mecànicament, a partir de l'increment de l'activitat femenina, un avenç en l'emancipació d'amplis sectors de dones a "l'equiparar-se" amb els homes. Al contrari, en les actuals circumstàncies, es converteix en reforç dels papers tradicionals malgrat la dona treballi tant com l'home, perquè qui segueix decidint el camí de la família és l'home.

A partir dels anys 80 la crisi en els sectors industrials va portar una pèrdua de llocs de treball per als homes, i també per a les dones, ja que va arribar a sectors que acostumaven a donar feina a dones, com ara el tèxtil. Però, paral·lelament, va haver-hi un creixement de llocs de treball ocupats per dones perquè es va dinamitzar el sector serveis, en gran part "femení", mentre es destruïen places a tots els altres sectors, sobretot a la indústria. Per a Ricardo Antunes, per tant, amb la reestructuració productiva hi ha una subproletarització intensificada, present a l'expansió del treball parcial, temporal, precari, subcontractat i terciaritzat. I sempre en el marc d'una reducció general del número de llocs de treball per a tots dos, l'home i la dona, hi ha hagut una major demanda de mà d'obra femenina per ocupar justament aquest tipus de places. Antunes dóna una dada de la investigadora Helena Hirata: el 20% de les dones al Japó, el 1.980, treballaven a temps parcial en condicions precàries.

Si les estadístiques oficials comptaven 2.560 milions d'assalariades a temps parcial el 1.980, tres anys després, la Revista Economista de Tòquio, estimava en 5 milions el conjunt d'assalariades a temps parcial" (Antunes).

Aquest canvi en l'estructura productiva i en el mercat de treball va possibilitar també la incorporació i l'augment de l'explotació de la força de treball de les dones en ocupacions a temps parcial, en feines "domèstiques" subordinades al capital. Antunes dóna l'exemple de la fàbrica Benetton i diu que a Itàlia aproximadament un milió de llocs de treball creats en

Estat espanyol. Actualitat.

resta de la seva classe, pateix encara més les noves formes d'organització de la producció. Si per una banda és cert que hi ha més dones a la PEA (Població Econòmicament Activa, que inclou a empleats i aturats), són més les dones que surten buscant treball i no més dones les que en tenen.

El que empeny a aquestes dones a buscar treball és la mateixa situació de misèria de la família treballadora. Per una banda, la necessitat d'augmentar el salari familiar, totalment rebaixat, per l'altra, l'atur del propi marit. Així, hi ha una espècie "d'inversió de papers" entre l'home i la dona, però és una "inversió" que no fomenta la igualtat, sinó que reforça els papers tradicionals, ja que ve d'una experiència negativa

els anys 80, majoritàriament en el sector serveis, però amb repercussions també a les fàbriques, van ser ocupats per dones. Del volum de feines a temps parcial generades a França entre 1.982 i 1.986, més del 80% van ser ocupades per força de treball femenina. A Espanya, el 1.980, el 55% de les dones ja treballava en el sector serveis, sobretot en informàtica. Aquesta “feminització” va estar acompanyada d’un increment de la precarització amb un 16% de contractes a temps parcial en aquest sector. La mitjana europea de treball a temps parcial està en 28% per a les dones i 3% per als homes (Butlletí del PRT).

Més globalització-més feminització

La investigadora espanyola Lourdes Benería, en l’estudi “La globalización de la economía y el trabajo de las mujeres”, afirma que la globalització i la conseqüent inversió multinacional poden inclús tenir el poder de **“crear una nova força de treball femenina tal com va passar en alguns països com Irlanda, Illa Maurici i Bangladesh, tres països inicialment amb una taxa oficial d’activitat femenina relativament baixa”**. Diu que a Irlanda la inversió multinacional va començar durant els anys 60 i es va accelerar en els 70, aconseguint que a finals dels anys 80 funcionessin al país prop de 850 empreses multinacionals amb més de 80 mil llocs de treball, ocupats majoritàriament per dones, malgrat la política explícita del govern d’incentivar el treball de mà d’obra masculina” (*Revista Minetras Tanto*, 1.992).

Segons Benería, les empreses estrangeres es van inclinar per una força de treball barata, jove i sense experiència anterior, requisits que es trobaven sobretot en les dones.

En el cas de Bangladesh i Maurici, recorda que són països amb una alta proporció de població islàmica i, per tant, amb una actitud tradicional rígida contrària a la participació de la dona en treballs remunerats. Encara i així, l’arribada del capital multinacional, producte de l’esforç del govern per atreure inversions estrangeres, va produir una nova força de treball femenina. La qual cosa demostra, per altra banda, que no hi ha barreres per al capital, i que les qüestions culturals estan subordinades als interessos capitalistes. A Bangladesh, el govern va arribar a proporcionar transport públic per tal que les dones viatgessin soles, a més de protecció especial per a aquelles que anaven a peu a la feina. També va facilitar la feina de dones en el sector públic, contribuint a crear una nova mentalitat en relació a normes de conducta i acceptació de les dones a la vida social.

Obrera japonesa.

Això demostra que:

- 1.- La inversió capitalista va venir als països perifèrics buscant exempcions fiscals i mà d’obra més barata i abundant.
- 2.- En aquests països, es va beneficiar de l’exèrcit industrial de reserva constituït per les dones.

Flexibilització per a qui?

Un estudi de les investigadores Sylvia Walby i Jane Jenson, citat per Helena Ely, també demostra que les relacions de producció amb la globalització reforcen les desigualtats entre homes i dones, i no la igualtat.

“En les indústries automatitzades i flexi-

bles s'observa no un procés de desqualificació, sinó una redefinició de les qualificacions dels treballadors. En gran mida, el nucli fix de treballadors d'aquestes empreses passa a realitzar una seqüència de tasques, des de la preparació de la màquina fins el seu manteniment, que fins llavors es repartia entre diferents treballadors" (...) (18)

Apareixen, per tant, treballadors polivalents o multifuncionals, capaços de passar d'un treball a un altre ràpidament, permetent a l'empresa adequar la producció a la variació de demanda del mercat. Aquesta requalificació afecta quasi exclusivament el nucli fix. Tots els altres operaris, o els treballadors de les empreses prestamistes de serveis, les terciaritzades, etc, formen un contingent de mà d'obra no qualificada. Així com els nuclis fixos són cada cop més reduïts, o sigui, donen feina cada vegada a menys treballadors, amb la contrapartida d'un creixement del nombre de treballadors no qualificats i un augment de l'atur.

Aquests treballadors en precari, no qualificats, que no són part dels nuclis fixos són, en la seva majoria, dones. Per tant, no s'està donant un procés de fminització del sinó una diferenciació en el treball d'homes i dones. Hi ha una tendència a associar els treballadors del nucli als homes i els perifèrics a les dones i observa que "els canvis de demarcacions entre els llocs de treball aconseguits amb la flexibilitat funcional accentúa les demarcacions que separen treballs típics de cada un dels sexes". I assenyala que velles formes de patriarcalisme han estat substituïdes per noves:

"L'abisme entre els salaris de l'home i de la dona no ha estat superat. El treball no està menys segregat per sexe. Amb el treball assalariat

del mig torn de la dona, els homes no van perdre a les seves treballadores domèstiques individuals, mentre que la patronal va guanyar treball barat" (Walby)

La flexibilització arriba en forma diferenciada a homes i dones, precisament a causa de la qualificació, que és un concepte socialment construït i reproduït pel capital. La majoria dels treballadors flexibles són homes.

"La dona en la indústria, generalment, és operadora de màquines, mentre l'home és qui les dissenya, fa el manteniment i la preparació. Tot sovint, el que l'home fa és considerat qualificat i el que fa la dona respon a un talent natural. Per a cada operadora hi ha d'haver algú qui ha de saber més tecnologia sobre la màquina amb la qual ella està treballant. I aquest algú és quasi sempre un home".

Jane Janson assenyala tres raons bàsiques per les quals la dona té amb la màquina relacions diferents a les d'un home:

"El disseny de la màquina, que és pensada per homes conformant-la dins la divisió sexual del treball; la posició de l'administratiu que fa les contractacions i defineix el que és treball femení i masculí, i la concepció que els propis homes i dones tenen del que és propi del treball de cada gènere".

El treball terciaritzat

Altres atractius per afavorir el treball de dones, especialment en aquest temps de globalització de l'economia, són el treball terciaritzat i el treball al domicili. Com diu la revista Veja **"la gran por dels empresaris a contractar professionals femenines que després d'una quantiosa inversió de l'empresa, poden decidir dedicar-se a la família i als fills- tendeix a disminuir amb la terciarització del treball."**

Els empresaris estan constatant que si treballa a casa la dona té un rendiment més gran. I no els cal instal·lar ni pagar guarderia, ni ajuda per maternitat ni d'altres drets. Per als treballadors efectius també aquests drets mínims es veuen amenaçats. Al Brasil, el dret a la llicència per maternitat de 4 mesos, temps considerat suficient per tal que la dona alletí segons la Constitució del 88, està essent qüestionat poc a poc, no tant pels guanys empresarials, sinó sobretot per una altra cosa més estructural, és a dir, la crisi econòmica i la por de la dona a quedar-se tant de temps fora de l'empresa i de que al tornar ja no trobi el seu treball.

Gran Bretanya: en lluita pel treball i els serveis públics (atenció a la tercera edat)

Tot això permet concloure que:

1.- L'eliminació de llocs de treball afecta per un igual a homes, dones i joves que busquen la seva primera feina, però les diferències entre homes i dones s'agreugen.

2.- El treball precari està sent ocupat per ambdós, però no és així per als nuclis fixos. Per a aquests, l'home té més oportunitats en una època en la qual l'esclavitud és més gran. La ideologia dominant imposa salaris més baixos a la dona, menys entrenament, menys capacitat de decisió, menys intimitat amb la màquina i la tecnologia en general, més compromisos i preocupacions domèstiques i desigualtat en la contractació.

3.- La segregació ocupacional reserva més a la dona que a l'home els treballs secundaris, perifèrics. Malgrat que la reestructuració en la producció representa un atac global al conjunt de treballadors, afecta de forma diferenciada a homes i dones, i recol·loca en nous nivells la divisió sexual del treball.

La desigualtat salarial

Un altra qüestió fonamental per tal d'analitzar la situació de la dona al mercat de treball és la desigualtat salarial. Tot i que en cap país del món es permeteix, en principi, la desigualtat salarial entre homes i dones per a càrrecs iguals, açò és ampliament practicat. Les empreses usen i abusen de subterfugis i creen treballs "femenins" i "masculins". Aquesta segregació ocupacional dona lloc a la disparitat típica entre salaris també "femenins" i "masculins", tot i que els treballs considerats d'homes i de dones siguin diferent en cada país.

"Per exemple, en els països occidentals més industrialitzats el treball d'escriptori és predominantment femení i el treball agrícola predominantment masculí, mentre que en molts països africans és el contrari", diu Lourdes Beneria.

Aquesta assenyala que aquest fenomen reforça l'argument de que la divisió sexual del treball és una construcció social i no el resultat de característiques "naturals" d'homes i dones. Un altre factor que comprova açò és el fet de que la segmentació sexual del mercat depèn de la importància de aquest o aquell sector de l'economia de cada país. A Venezuela, per exemple, la indústria tèxtil és la tercera més important del país, per això ocupa més homes i no més dones, com era d'esperar.

La treballadora brasilenya avui guanya en mitja el 43% menys que l'home (França: 30%, Alemanya:

26%). Un estudi desenvolupat per l'analista política Sonia de Avelar, citat per la revista Veja, mostra que quant més "femenina" l'ocupació, pitjor remunerades són les dones en relació als homes. Una professió amb menor percentatge de dones, l'enginyeria mecànica, per exemple, on només el 3'6% de la mà d'obra és femenina, és una de les que te remuneració més igualitària. La menys igualitària és la nutrició.

La reducció dels llocs de treball estables, i la seva substitució per llocs flexibles, que paguen menys, provoca una caiguda general de la massa salarial. En una situació com aquesta, la ideologia de que la dona pot guanyar menys perque el seu salari apenas complementa el de l'home serveix com a excusa. El capitalisme explota la situació amb oferta de treballs

*Magnetti: 1997-98 contra els desatxaments.
1989: per l'equiparació salarial (E. Espanyol)*

que tornen "compatibles" les dues tasques (a casa i a l'empresa) i que, per definició seran "parcials" ja que el treball domèstic no s'abandona. La dona, per tant, és per definició mà d'obra barata i flexible.

A través d'aquest mecanisme, el sistema aplica, de fet, la reducció d'hores de treball amb reducció de salari.

El mite de les "qualitats femenines"

Una segona explicació per tal de donar feina a les dones te a veure amb les característiques que es procura atribuir a la dona com a forma de justificar la seva sobreexplotació. Açò no és nou. Ja als temps de 1890, Augusto Bebel deia que per tal de mantenir la família, fins i tot la dona casada es veia obligada a treballar. I cita el cas d'un fabricant que donava feina exclusivament a dones en tallers mecànics tèxtils,

preferint les “casades”, i entre elles, les que tenien família que “depengués d’elles per a la seva subsistència”, perquè són més assídues i més aptes per a instruir-se que les joves i estan més “forçades a concentrar totes les seves forces en el treball” per tal de guanyar els mitjans indispensables d’existència.

“D’aquesta forma, les qualitats i virtutys pròpies del caràcter de la dona es tornen contra ella i tot el que existeix en la seva naturalesa de moral i delicat es transforma en mitjà per a convertir-la en esclava i fer-la patir” (A. Bebel)

Aquest argument de que la dona és més “seriosa” per a treballar ja va ser innumerables vegades, des que Bebel va escriure el seu llibre fins avui, reemplaçada pel seu oposat, el de que la dona és “menys seriosa” per a treballar quan el capitalista necessita despatxar personal. Avui, el que venim veient és que la ideologia en vigor en l’època de Bebel ve repetint-se. La revista Veja, portaveu de la burgesia nacional, va dedicar un número especial a la dona en setembre de 1994 per tal de vendre la imatge de que les “tals característiques” femenines són un símbol de la independència femenina i justificarien una major inclinació dels empresaris per contractar dones.

Aquestes característiques són molt reaccionàries: **la dona seria més autoritària que l’home; no es baralla pel salari; utilitza poc les paraules diners i poder; sent que ha de treballar el doble per tal de ser respectada com els homes; creu que l’acosament sexual només passa si la dona dona lloc; la dona despatxada espeterneja però aguanta, l’home reacciona; exerceix lideratge de bastidor, articula solitàriament; porta el know-how de casa on resol conflictes familiars: “deixa que jo parle amb el pare”. (24)**

Aquestes característiques “femenines” són pregonades com si fossin el màxim de l’avanç i de la modernitat, símbol de la independència de la dona i de valorització del sexe femení. Però la veritat és que no tot és tan color de rosa. Són qualitats i atributs utilitzats, sobre tot, pel capital per tal de que la dona funcione com a corretja de transmissió dels seus interessos en el procés productiu. Al capital no l’interessa reclutar treballadors vertaderament independents i emancipats. En aquesta fase de la reestructuració productiva, vol treballadors que resolguin els seus problemes i que no produeixin uns altres.

“Promovem cada cop més dones no perquè és políticament correcte sino perquè te sentit empresarial”, diu Paul Allaire, president de la Xerox, que te un 30% de treballadores do-

nes. (25)

Lourdes Beneria cita en el seu treball el resultat d’estudis que van analitzar les respostes de les empreses respecte de les “qualitats” femenines:

a) Factors que faciliten el control de la força de treball. Alguns d’ells ja són típics, com la major submissió, docilitat i capacitat d’obeir ordres. Açò les fa preferibles també des del punt de vista de l’organització laboral; les dones participen menys en les activitats sindicals degut a una sèrie de factors que oscil·len entre el control masculí dels sindicats i les obligacions domèstiques que dificulten la seva participació.

b) Factors relacionats amb la productivitat, com els que ressalten la disciplina i la major destreça de la dona sobre tot en la producció d’objectes diminuts (plaques d’ordinadors, per exemple) o que requereixen curai paciència.

c) Factors que destaquen la flexibilitat en el treball de la mà d’obra femenina i sobre tot de les dones joves en el sentit d’acceptar contractes de treball a curt plaç o no renovables i treball a temps parcial i inestable. Açò permet no només evitar problemes de despatxaments i de salut -especialment en els casos de problemes relacionats amb la contaminació, cansanci o desgastament físic i mental- com també evitar l’acumulació de beneficis laborals.

Aquesta flexibilitat permet una adaptació màxima de l’oferta de treball a les oscil·lacions i exigències de la producció i constitueix un estímul per a la transnacionalització, ja que permet burlar les lleis laborals més rígides de molts països. Agreuja l’explotació de la classe treballadora de conjunt, la divisió sexual del treball, la desigualtat salarial entre homes i dones i conseqüentment, l’opressió de la dona.

Qüestions per pensar i debatre:

1) Per què la Revolució Industrial, en allò que va ser des del final del segle XVIII fins mitjan del segle XIX va ser també una revolució per a la dona?

2) Com el capitalisme s’aprofita del treball domèstic de la dona?

3) Per què el treball domèstic és un factor d’alienació per a la dona?

4) Quines van ser les principals conseqüències per a la dona treballadora de la reestructuració productiva?

5) Com es materialitza l’opressió de la dona en el seu lloc de treball? qui guanya amb això?

Capítol 3

Maternitat, Sexualitat, Religió

El segle XIX ha estat decisiu per a la dona en tots els sentits. La consolidació de l'Estat burgès va imposar la seva ideologia de classe de definir clarament els papers de l'home i de la dona a la societat. Al mateix temps que avançava el discurs sobre la maternitat com a font màxima de prestigi femení, el capitalisme convocava cada vegada més les dones al treball fora de casa. Aquesta contradicció entre la ideologia i la base econòmica del règim va marcar tot el segle XIX i també el següent. Tot i això, la ciència moderna, que va començar a fer descobriments importants per a la prevenció de malalties i per a l'alimentació dels infants, cosa que ajuda a reduir la mortalitat infantil, recol·loca en altres marcs la condició de la dona, que abans era domini quasi exclusiu de les concepcions religioses.

El problema de la maternitat

“La veneració de la feminitat i de la maternitat promovia amb eficàcia l'ideal de la dona dedicada íntegrament a les tasques domèstiques. Aquesta ideologia afirmava que ser mare era, a més del fi natural de la dona, l'estat més alt i noble que ella podria abastar i acabava per transformar-se en la raó mateixa de l'existència femenina.” Així es refereix la historiadora brasilenya Tânia Quintaneiro a la condició de la dona a Brasil durant el segle XIX.

Aquest **“culte a la maternitat”**, dirigit inicialment a la classe mitjana, va arribar també a la dona obrera. Era una forma de transferir per a la classe treballadora les obligacions de l'Estat burgès sense cap tipus de qüestionament. A final de segle, les autoritats burgeses procuraven convèncer les mares treballadores de tenir la cura necessària dels seus fills, de vetllar per la seva educació i fortalesa moral, amb això **“no només sobreviurien, sinó que esdevindrien adults més saludables i feliços”**. Alhora que transmetien aquesta immensa responsabilitat a la dona treballadora, el sistema l'expulsava de casa (on hauria d'haver-se quedat si volia desenvolupar satisfactòriament totes aquestes tasques) i l'obligava a passar tot el dia a la fàbrica per ajudar a la supervivència de la família.

“L'imperatiu religiós i polític de la

maternitat va ajudar a segar també la vida de moltes dones, tractades com a unitats reproductores. D'altra banda, la caiguda de les taxes de mortalitat infantil va dur a un augment del nombre de fills, augmentant així la càrrega de treball de les mares. I tot i que la mare s'encarregava directament dels fills, pràctica elevada a la condició de culte, l'autoritat efectiva continuava en mans del marit”.

Particularment sobre Brasil

“L'edat prematura en què les dones es casaven es reflecteix tant en els repetits fracassos que tenien lloc en donar a llum com en el fet que es tornaven velles i invàlides ‘abans dels 25 anys’, pràcticament incapaces de fer-se càrrec de la família fent, en conseqüència, molt alta la mortalitat infantil. Cita el cas d'una dona que, casada als deu anys d'edat, ja era mare abans d'haver fet els onze i que fins als 45 anys d'edat

Brasil.1997

va tenir, ni més ni menys, que 25 parts, deu dels quals no van arribar a bon port. La incidència d'infeccions puerperals s'afegia a l'afebliment provocat per les successives gestacions, moltes de les quals es produïen en una edat immadura”.

Aquest culte a la maternitat sense el degut avenç

de la ciència -els avenços de la medicina van començar a reduir les taxes de mortalitat a Anglaterra tot just al final del segle XIX- que permetés una atenció mèdica millor era directament criminal, perquè duia a morts freqüents, tant de les dones com dels fills. Quintaneiro reproduceix una citació que reflecteix molt bé la idea de la gravetat de la situació als Estats Units. A través seu podem imaginar com devia ser la situació al Brasil i altres països dependents!

“Les dones de les plantacions nordamericanes literalment es preparaven per morir quan estaven a punt de donar a llum. Els vidus -resultat de parts fallits- havien d’aconseguir ràpidament una substituta per a tenir cura de la seva prole”.

Com que la criança dels fills per part d’una dida era molt cara i moltes dones no podien pagar i havien de treballar (moltes com a dides) en èpoques de crisi augmentava el nombre d’infants abandonats. A la fi del segle XVIII, l’Hospici de París va recollir en un any 7.000 infants abandonats, cosa que significava la tercera part del total de naixements de la ciutat.

Al Brasil del segle XIX la majoria dels nens abandonats eren negres, fills d’esclaves. Obligades a tenir cura de nadons blancs, les dones negres abandonaven llurs propis fills, que quedaven amb poques possibilitats de supervivència. Aquesta pràctica es coneixia com a “**roda**”, un mecanisme que separava la mare negra del fill, cedint el lloc al seu pit al nen blanc. Els senyors que les havien embarassades, en requerir els serveis de les mares com a dides de llet per als seus fills blancs i no la molèstia i les despeses de la manutenció d’infants negres, feien que els nens fossin enviats a les Cases d’Abandonats o Expòsits, també anomenades “enjeitaries” (enjeitar: abandonar). Es parla de quatre-centes, sis-centes i fins i tot de mitjanes superiors a mil cent nens per any -blancs, negres i mestissos- “dipositats” en aquestes institucions de caritat, on menys de la meitat sobreviuen les malalties que patien.

La dona burgesa va abandonar el treball fora i s’encarregava de les tasques domèstiques, de l’educació i de tenir cura dels fills. L’home era l’encarregat de guanyar un salari per a mantenir la família. El concepte de treball va quedar unit al de treball realitzat fora de casa per l’home. Les tasques realitzades per la dona a casa van deixar de ser considerades treball, tal com era abans, quan la família constituïa una unitat productiva, solapades per la idea de l’amor i de la felicitat familiar i domèstica.

Per a la dona de classe mitjana la sortida professional va arribar amb l’expansió del sector terciari i de serveis i amb l’aparició d’oficis que tenien un caràcter essencialment femení. L’ofici d’infermera, ocupat per joves no religioses, va aparèixer a la segona meitat de segle, degut a la guerra de Crimea (1854). Les joves s’oferiren per a treballar als hospitals i van tenir molt d’èxit. Sota l’impuls de la britànica Florence Nightingale, l’infermeria va guanyar la notorietat sobretot com a ofici femení.

La invenció de la màquina d’escriure va fer més fàcil l’accés de la dona a les oficines. Les primeres van fabricar-se als Estats Units l’any 1.866. A partir d’aleshores, moltes dones van passar a treballar com a mecanògrafes i dactilògrafes. Fins aquell moment la figura del secretari era masculina i gaudia d’un gran prestigi social. Un altre invent important que va donar molts llocs de treball a les dones és el telèfon. El lloc de telefonista va estar, des de la seva creació, reservat a la dona.

Freud i el Complex d’Èdip

Fou en aquest clima que, l’any 1.900, Sigmund Freud va difondre al món els primers resultats de les seves investigacions sobre el funcionament de la ment humana. Però Freud representava la ideologia dominant a l’època i, encara que hagi estat de forma innocent (utilitzant la seva pròpia terminologia), va acabar donant a la burgesia la base científica en què recolzar “la vocació de la dona de ser mare”, tant en boga a l’època, i la concepció burgesa que la dona és un ésser inferior. Així, Freud va contribuir a augmentar l’opressió sobre la dona perquè els seus descobriments van servir de base per a nous discursos masculistes que insistien a afirmar que la desigualtat entre els sexes era producte de la naturalesa, i no pas de la història.

Com que les teories freudianes van servir de base per a quasi tots els conceptes elaborats sobre la dona des del 1.900 fins avui, és important estudiar, encara que sigui en línies generals, què diu Freud, per a poder combatre millor aquesta ideologia.

L’estructura de la ment humana

Freud va descobrir que l’estructura de la ment humana es forma durant els primers anys de la infantesa. Distingia 4 sistemes de la psiquis: l’**inconscient** —és el fons de tota la vida psíquica; conté tot allò que es manté fora de la consciència degut a

bloquejos interns (càstigs, repressió, prohibició); **preconscient** –“franges de consciència”; és el domini de les tendències defensives i aturen el flux de les excitacions; **censura** –expressa la reacció de les tendències preconscients a les pulsions inconscients i **consciència** –és el sistema que rep allò que el preconscient deixa passar.

L'any 1.923 va elaborar els conceptes d'allò, jo i superjo, en què l'allò és la part més antiga de la ment; un dipòsit de forces instintives inconscients; mogut per l'impuls instintiu, l'allò presenta conflictes, contradiccions i antítesis; el **jo** correspon al preconscient-conscient; organitza la defensa; assegura l'adaptació a la realitat; regula els conflictes; posa en pràctica la censura; representa la raó; la saviesa, la

percepció, la memòria, i el **superjo** és la consciència de l'inconscient; “policia del jo”; conseqüència de les regles imposades pels pares i també la projecció de les mateixes agressions del nen; manté la vigilància sobre les accions i intencions del jo”; conseqüència de les regles imposades pels pares i també la projecció de les mateixes agressions dels nen; manté la vigilància sobre accions i intencions del jo.

Segons Freud, el complex nuclear de totes les neurosis que les persones creen és el que va batejar com a Complex d'Èdip, inspirant-se en l'obra “Èdip Rei”, de Sòfocles. L'infant pren el pares, i en concret un d'ells, com l'objecte dels seus desitjos eròtics. La nena generalment pren el pare i el nen la mare. És un sentiment destinat a una ràpida repressió i que queda

Gana a Etiòpia.

en l'inconscient. Aleshores l'infant comença a observar el món; pensa que tothom té penis, perquè és allò que es veu; l'aparell genital femení no es veu.

Freud diu que la superació del Complex d'Èdip és diferent en el mascle que en la femella. Pel que fa

Maternitat a l'èxode kurd.

al mascle, que pren com a objecte la mare i desenvolupa un sentiment de rivalitat cap al pare, se supera en l'etapa de lactància, amb la creació del superjo. En la dona és més complicat. Ella es deslliga de la mare perquè la responsabilitza de la manca de penis, la qual cosa enveja. Percep el penis del germà i el reconeix com a superior al seu propi òrgan, "petit i apocat". Així, segons Freud, és com cau víctima de l'enveja fàl·lica. És per això que la dona rebutja la sexualitat clitoriana (masturbació). L'any 1.933, Freud va arribar a dir que "fins a l'etapa fàl·lica la dona és un homenet; el clítoris és un penis petit".

Així, mentre que en el mascle el Complex d'Èdip acaba dissolent-se i desapareix com les dents de llet,

en la dona es resol més tardanament, fins i tot pot no resoldre's mai. Perquè, segons Freud, "l'anatomia marca el destí". Diu que la nena "percep el penis del germà o d'un company de joc clarament visible, i de grans proporcions. El reconeix com a superior al seu propi òrgan, petit i irrellevant, i des d'aquest moment esdevé víctima de l'enveja fàl·lica."

"L'instint maternal"

Segons **Norma Ferro**, Freud va acabar per donar la base científica en què es basa la ideologia burgesa que la dona va néixer per a ser mare, tant en boga a l'època. Psiquiatra i psicoanalista, l'espanyola Norma Ferro desmitifica la qüestió de l'instint maternal, el mite que la dona "va néixer per a ser mare".

L'opressió de la dona en el capitalisme té un caràcter dual: per un costat hi ha l'opressió social i econòmica, i per un altre, la introjecció psíquica d'aquesta opressió per part de la dona. Vol dir que l'opressió és també en el seu inconscient, Norma Ferro mostra, tot i això, que hi ha un paper de subordinació en la dona, independent dels seus processos intrapsíquics i que ni Freud en el seu temps ni la psicoanàlisi actual no dóna cap importància a aquest fet. En conseqüència, segueixen la idea simplista que la dona és inferior a l'home perquè li falta un òrgan.

En aquesta subordinació, que d'acord amb la psicoanalista Melanie Klein, és introjectada per la dona, advé del paper social que se li destina des que neix. És dins la família que es graven en la ment de l'infant els conceptes que hi quedaran establerts en el moment que sorgeixi l'interès sexual. Segons Norma Ferro hi ha una configuració intrapsíquica diferent en l'home i en la dona, però no perquè hagi nascut així o perquè la diferència sexual defineixi aquesta diferència psíquica sinó perquè aquestes pautes de la societat a la qual pertanyen els conformen intrapsíquicament d'aquesta manera i que les institucions burgeses s'encarreguen de perpetuar.

A través del seu sistema, cada generació imposa la seva cultura a la nova. Així, allò que és més nostre és justament allò que se'ns va imposar; allò que ens constitueix com a persones és la norma social, allò que ve de fora. D'altra banda, com que la societat està organitzada en base a una relació de poder (el poder que transmeten les normes culturals), és sumament difícil per a la dona, com a individu, alliberar-se de la dominació amb la qual ha estat educada. Aquí també és important recordar Marx pel que fa a la qüestió de

la consciència. Si allò que fa la consciència són les condicions materials de vida (podem dir també les psicològiques de vida), és a dir, les relacions de producció, veiem com és d'imprescindible per a l'emancipació de la dona la transformació de les relacions de producció. Només així, vivint sota noves relacions de producció, la dona tindrà les condicions per començar a forjar una nova consciència, la consciència d'ella mateixa com a individu ple, emancipat.

Així, si totes les formacions del psiquisme, siguin conscients o inconscients, estan sotmeses a les lleis que actuen mitjançant el marc cultural, estan equivocats els psicoanalistes que expliquen la sexualitat femenina d'acord amb el model masculinitzant de Freud, així com el model social que suposa una assimetria entre homes i dones. La ideologia que explica les diferències sexuals és diferent entre les cultures perquè els interessos socials d'unes i altres són diferents. La psicoanàlisi no existeix en ella mateixa, sinó en una relació dialèctica amb les condicions socioeconòmiques de l'individu.

Tal com diu Norma Ferro: **“L’home no neix home, en aquest sentit, de la mateixa manera que la dona no neix dona (...) Van construït-se dins de certes coordenades històriques. Ni estan inscrits en el regne de la naturalesa, ni estan previstos per ella. Són producte d’un procés històric. El seu destí està inscrit per la societat en la qual neixen. Així, l’home no és res més que**

la síntesi de les seves relacions amb altres homes i de tots ells amb la naturalesa en un espai i un moment determinats.”

Freud va arribar a reconèixer que hi ha raons d'ordre social per a la situació de la dona dins la societat patriarcal. Però, en el seu text de l'any 1.932 sobre la feminitat, caracteritzava aquestes raons com a secundàries. Segons ell, havia de buscar-se la veritable causa de l'estatus de la dona en la societat, en la naturalesa mateixa de la dona, en la seva particularitat individual, en la “feminitat”.

Què és, doncs, la “feminitat”? És quelcom que Freud no explica. És un “enigma” que només serveix per a reproduir els pressupòsits de la ideologia patriarcal, perquè, de fet, no hi ha diferències radicals entre l'home i la dona. Tal com diu Ivette Roudy, **“Certes parts de l’aparell sexual masculí es troben també en la dona, i viceversa. (...) l’observació dels infants ens ensenya que tot ésser humà és fonamentalment bisexuat. El problema no és, per tant, saber com es neix dona. És com s’arriba a ser-ne. Fins aquí l’única cosa que es pot dir és que Freud parla de fer-se una “dona normal”, la qual cosa suposa des d’ara un criteri normatiu. I aquest punt de vista serà, naturalment, el de l’home. La dona no és un enigma per ella mateixa, ho és només per a l’observador masculí que pretén mantenir aquesta diferència.”**

El complex d'Èdip és una imposició a la dona

Quan Freud, al Complex d'Èdip, diu que la nena “cau víctima de l'enveja fàl·lica”, es refereix a l'òrgan sexual femení. Aquesta enveja té un altre efecte, segons Freud: el rebuig de la nena a la masturbació.

Norma Ferro diu que, d'aquesta manera, Freud elimina la sexualitat clitoriana; en identificar el clítoris amb el penis, Freud castra la dona, la qual cosa és una violència simbòlica, segons Ferro, mitjançant la qual s'atribueix a la dona una base errònia i sobre aquesta base errònia s'edifica la resta.

El primer error és suposar que la dona no es masturba. Potser no ho feia la dona del 1.900 (Freud va escriure el llibre Sobre el Complex d'Èdip l'any 1.925), o no ho confessava, però no per la seva conformació psíquica sinó perquè aquesta pràctica estava condemnada per la societat.

Segons Freud, la nena renuncia a la sexualitat clitoriana perquè aquesta és masculina, com si el clítoris fos, biològicament i psicològicament, el representant del penis.

De l'escola bressol a la feina. Finlàndia. 1997

Així, la repressió social elimina gran part de la sexualitat masculina de la nena per obrir l'espai per al desenvolupament de la seva feminitat. La nena renuncia a la masculinitat per a abastar la feminitat a través de la maternitat.

“Aquesta teorització -diu Ferro- va tenir una inserció tant potent a la cultura occidental que, de fet, popularment el terme que marca l'oposició a **home** és el de **mare**, perquè l'home és home, però la dona és totalment dona quan és mare (...). El concepte de mare és sense cap dubte més restrictiu que el concepte de dona. Dona implica una pluralitat de funcions que inclou la funció de mare, mentre que el fet de definir-la com a mare limita funcionalment qualsevol altra possible

La Gran Depressió. Tennessee (USA)

activitat que una dona pogués realitzar en el sistema social.” (13)

Norma Ferro cita una altra psicoanalista, **Emilce Dio Beichmar** (1958), autora de “**El feminisme espontani de la histèria**”, un estudi sobre les neurosis causades en la dona per aquests conceptes, sobretot la histèria, que té origen justament en la repressió sobre la sexualitat femenina: “**La feminitat no té a veure amb el desig sexual sinó amb el conjunt de convencions que cada societat manté com a tipificadors d'allò que és femení i d'allò que és**

masculí. La conducta sexual d'un home, la seva relació amb la dona, parlaran de la seva virilitat, però la masculinitat d'un home inclou valors com ara el coratge, la força, la capacitat de decisió, que podrien fer-lo més atractiu als ulls de la dona”.

Com a contrapartida, les “característiques” atribuïdes a la feminitat són la submissió, tenir cura de l'home, del marit, dels fills... Si la dona no se sotmet a aquests ideals és considerada fàl·lica, castradora de l'home.

Això és així perquè tota la teorització sobre la sexualitat femenina es basa en una suposada enveja del penis per part de la dona. Freud va arribar a dir l'any 1.933 que “Fins a l'etapa fàl·lica la nena és un homenet; el clítoris és un penis petit”. Així, allò que li falta a l'home i mai no aconseguirà tenir (el penis) la sotmet a un destí d'inferioritat permanent. Tal com diu Ivette Roudou, el raonament de Freud, que consisteix a lligar la inferioritat intel·lectual de la dona i la debilitat del seu superjo al seu estatus sexual pot alimentar fàcilment qualsevol argumentació sobre el caràcter inel·ludible de les desigualtats.

Si és així, quina és l'única sortida que li queda a la dona? La maternitat. El fill li tornarà la integritat com a ésser humà, però la seva integritat com a mare, no pas com a dona. La sexualitat femenina, per tant, es defineix a partir de la sexualitat masculina, i no a partir d'ella mateixa.

Com a psicoanalista, Norma Ferro diu que potser no hem de buscar les diferències només a la naturalesa o la cultura, sinó en l'articulació de tots dos elements. Freud formula el Complex d'Èdip, per exemple, dins d'una societat patriarcal que reconeix la preponderància del pare, preponderància que no ve donada per la naturalesa. Ferro assenyala que la dominació de la societat fa que la dona envegi l'home, però no pas pel fet de tenir penis, sinó perquè l'home és qui té el poder. I ara ve la seva crítica més fonda a la psicoanàlisi. No és perquè no té penis que la dona no pot ocupar alts càrrecs, ser capellà, ser general... és perquè està submergida en una situació d'inferioritat que li fa envejar quelcom que és inabastable.

Les seves preocupacions són lògiques, perquè si les interpretacions generals només poden tenir validesa si el subjecte individual s'hi reconeix, s'ha de reformular la interpretació general sobre la feminitat, perquè la dona no es reconeix en la teoria de Freud en aquest tema. L'anomenat “instint maternal”, una de les majors expressions de dominació de la dona, és un mite arrelat i té una força transcendental que exerceix una enorme influència en el seu psiquisme.

Tot i això, la lluita per l'avortament legal; els milers de dones que intenten avortar desesperadament i de qualsevol manera; la reducció dràstica de la natalitat als països d'Europa, com Espanya per exemple; la caiguda del nombre de fills sobretot a la classe mitjana, són alguns símptomes que l'anomenat "instint maternal" no és intrínsec a la dona, sinó que és una creació cultural que se li va imposar a la fi del segle passat. Cal que les ciències socials, la psicologia i la psicoanàlisi avancin definitivament sobre Freud en aquest aspecte, perquè en nom seu s'han comès moltes injustícies contra la dona. L'evolució històrica ha demostrat que quan té llibertat per escollir la dona prefereix no tenir fills, o tenir-ne només quan és ella qui pren la decisió.

La religió com a reforç de l'opressió.

La majoria de les concepcions en boga en relació a la dona són fruit d'una evolució històrica i producte de les condicions socials i econòmiques de les diverses èpoques. I en aquest sentit, les religions en general compleixen un paper decisiu en la supervivència i propagació de la idea que la dona és el "sexe dèbil" i un "ésser inferior" ajudant a mantenir-la subjugada i oprimida. Tot i que el marxisme defensa la llibertat que cadascú cregui en la religió que vulgui, mai no va deixar de mostrar als treballadors que les religions en general col·laboren per a l'alienació de l'home (en col·locar tot el poder en un ésser superior, separat d'ell) i per mantenir-los submissos i acceptar passivament els "dissenyis" i patiments que li són imposats pel capitalisme. Pel que fa a la dona, les concepcions religioses la mantenen presa en concepcions retrògrades que no serveixen per a la lluita per la seva emancipació, a més d'infligir càstigs rigorosos a les dones que gosen no respectar llurs preceptes.

L'estudi de les religions requereix un treball dur i complex. No és l'objectiu d'aquest curs. Aquí hi veurem, només a títol d'il·lustració, la manera com dues religions -el catolicisme i l'islamisme- tracten la qüestió de la dona.

L'Església més poderosa durant l'Edat Mitjana a Occident, la catòlica, va construir tota una doctrina que, tot i estar ultrapassada en molts aspectes, es manté fins avui. Els seus preceptes foren, en gran part, concebuts per aquells homes que la historiadora Joyce Salisbury anomena

"pares de l'Església": Tertulià, que visqué al final del segle II, al Nord d'Àfrica; Ciprià, el seu hereu espiritual, que visqué el segle III a la mateixa regió; Ambrosi, Jerònim i Agustí, del segle IV.

Quan la seva religió va començar a difondre's per l'Imperi Romà, els adeptes al cristianisme van trobar-se amb un problema per explicar: el de la sexualitat. El cristianisme refusava la sexualitat llicenciosa que va marcar Roma, però necessitava explicar el lloc del sexe en la creació i definir el paper que les relacions sexuals haurien de representar a la vida. Aquesta missió fou aconclerta pels "pares de l'Església". Els quatre primers teòlegs, Tertulià, Ciprià, Ambrosi i Jerònim, tenien una visió dualista de la sexualitat, és a dir, que la sexualitat tenia dues bandes; traçaven una línia que dividia el cos humà en carn i esperit, definien el sexe com un mal, com quelcom repugnant contra el qual l'home havia de lluitar sempre, practicant l'ascetisme. Només així podria eixamplar l'esperit.

Per elles, la definició del sexe com a quelcom de repugnant és vàlida tant per homes com per dones i determina l'enemic sexual contra el qual tots dos havien de lluitar. Però les recomanacions dels pares de l'Església pel que fa a la conducció d'una vida ascètica no eren pas les mateixes per als homes que

Mare a Soweto (Sudàfrica)

per a les dones. Segons ells, la divisió de la humanitat entre homes i dones corria paral·lelament a la divisió del món entre allò espiritual i allò físic. Els homes

representaven la part espiritual del món, mentre que les dones, la carnal. Com que s'esperava que l'esperit governés la carn, l'home estava predestinat a governar la dona. Isidor de Sevilla sintetitzà aquest pensament: "Les dones es troben sota el poder dels homes perquè elles són, en general, volubles. Per això han de ser governades pel poder masculí. També es refereix a l'home com a "cap de la dona". Aquests dos atributs, poder i cap, serien l'essència de les concepcions dels pares de l'Església. La força i la racionalitat donaven als homes una justificació -de fet, obligació- per a governar. Aquestes dues qualitats dotaven l'home de poder i, inversament, el poder es transformava en característica de l'home.

El poder masculí podia notar-se en les seves característiques físiques i en la seva manera de fer, les quals clarament diferenciaven l'home de la dona. Aquestes diferències definien l'home com més bèstia i fort que la dona, que era més suau. La posició de poder també definia una altra característica de masculinitat, la de ser actiu al món i ser la part activa en les relacions amb dones. Per tant, com que l'home era considerat més espiritual que carnal per naturalesa, ell estaria més capacitada per evitar els pecats de la carn, si no fos per les temptacions femenines. Així, tots els perills del món físic que els pares de l'Església desaconsellaven perquè desvien l'individu de les coses espirituals estaven encarnats en la dona. Isidor de Sevilla, en el seu llibre "Etimologies", revela fins a quin punt les dones eren definides per la seva sexualitat: "...la paraula femenina ve del grec, derivada de la força del foc, perquè la seva concupiscència és molt apassionada: les dones són més libidinoses que els homes."

Aquesta sexualitat representava un parany perpetu de la carn per als homes que s'acostessin a qualsevol dona, perquè totes elles eren temptadores que contínuament reproduïen la temptació inicial d'Eva a Adam. Jerònim diu: "No és de la prostituta ni de l'adúltera de qui parlem, sinó de l'amor de la dona en general que és condemnable perquè és insaciable; una vegada extingit, s'encén en flames; perquè en gran quantitat és altre cop necessari; això irrita la ment d'un home, i destorba qualsevol pensament, excepte el de les passions que alimenta".

Les dones no exercien aquesta funció de temptadores de l'home simplement pel desig de fer-ho, això pertanyia a la seva naturalesa mateixa. Encara que no volgués temptar-lo ho

faria de qualsevol manera; pel simple fet de ser vista per un home ja era culpable d'intentar seduir-lo. Ambrosi, en un acte de generositat, va afirmar que la dona no havia de ser condemnada pel fet de ser una temptació, perquè "no pot culpar-se per allò que pertany al fet de néixer". Removia així la seva culpa i la reduïa a un estat de temptadora perpètua, acusades pel fet de ser allò que eren, no pas per allò que fessin. Per això, Tertulià va caracteritzar les dones com "la contraporta del diable" i suggeria que portessin sempre roba de dol com a penitència per la "ignomínia..." del pecat original i la vergonya de ser la causa de la caiguda de la raça humana". El poder que s'atribuïa a la dona de corrompre l'home significava, en el fons, una amenaça al poder que definia la masculinitat. Els homes eren considerats els "caps de les dones" i aquestes haurien de cobrir-se amb vels per a no temptar els homes. És evident que avui el discurs és un altre; l'Església va saber adaptar-se a l'evolució dels temps. Tot i això, si quelcom de la seva essència va transformar-se realment, aquet quelcom va ser bàsicament simbòlic. Les concepcions de la dona com a mestressa de casa, com a companya de l'home i un element marginal dins la jerarquia catòlica són alguns dels efectes d'aquestes concepcions. Però és en la campanya de l'Església catòlica contra l'avortament que es fan més evidents. Es profereixen una sèrie d'arguments per a condemnar l'avortament -el fetus, des del primer instant ja és una vida; matar és pecat- però en el fons només busquen

Brasil. 1997.

encobrir la seva veritable concepció sobre la dona com un ésser pecador per excel·lència, sense dret a tenir una opinió pròpia, sense dret a decidir sobre el seu propi cos, els seus propis actes, la seva pròpia voluntat. Què es això sinó un ésser sense cap, tal com afirmaven els “pares de l’Església”?

La dona musulmana

Una altra qüestió que requereix un estudi més seriós és la de la dona musulmana. Des de la perspectiva occidental, l’opressió contra ella sembla més violenta que la de la dona a Occident. De fet, la dona occidental va obtenir grans conquestes contra l’opressió, sobretot a partir dels anys 60, i que es degueren bàsicament a les lluites que va dur a terme i al mateix desenvolupament de les ciències contra l’endarreriment de les concepcions religioses. Tot i això, les diferències entre una i altra rauen fonamentalment en la forma i no pas pròpiament en el contingut de l’opressió. En aquest punt, continuen essent iguals.

La cultura musulmana es fonamenta en tradicions seculars. Si en el cristianisme les concepcions sobre la dona foren definides pels “pares de l’Església”, en l’islamisme foren, segons la creença musulmana, revelades per Déu a Mahoma i estan escrites a l’Alcorà. Aquest és el llibre sagrat de l’islamisme i està compost per 114 capítols o Sures, que serveixen de guia als musulmans en tots els aspectes de la vida. Les dones tenen un capítol especial: el quart, anomenat Sura de les Dones. A l’Islam hi ha, com a Occident, separació entre religió i Estat. La religió islàmica és la llei absoluta des de l’aparició de l’Alcorà ara fa tretze segles.

Tal com passa a Occident, on l’opressió femenina té causes econòmiques ben concretes, a l’Islam prové d’un enorme endarreriment en el desenvolupament de les forces productives, de les pèssimes condicions de vida i la marginalització de les grans masses oprimides i explotades per governs burgesos autoritaris, la major part de les vegades representats pels “prínceps del petroli” que reproduïxen les concepcions patriarcals més retrògrades. En aquestes condicions, el de la dona és un dels sectors socials més oprimits, perquè sobre ella incideix una combinació atroç entre l’endarreriment secular de les concepcions religioses i les pèssimes condicions de vida de les masses treballadores.

L’Alcorà regeix la vida de la gent. I els seus fonaments històrics es remonten a un passat distant.

La difícil supervivència en terres àrides, desèrtiques, no permetia a les famílies assumir la càrrega d’individus improductius. I la dona, com que havia de quedar-se un temps allunyada del treball durant la maternitat i l’alletament, tenia una vida molt menys productiva -segons el model dels pobles àrabs del desert- que l’home. Per això era considerada una càrrega per a la

família i quan neixia una nena, el pare sentia que “el rostre se li enfosquia, se li tornava negre i oprimit per l’angoixa” i a les nenes les mataven o abandonaven al desert.

Aquesta pràctica fou condemnada per l’Alcorà “*No mateu les vostres filles en nèixer per la por a la pobresa*” (Sura XVII). Així, els musulmans creuen que Mahoma va salvar la dona de la mort. Què se n’ha de fer, doncs, de la dona? Res de millor que cedir-la a un home jove que la protegís i mantingués, a canvi de gaudir de les seves qualitats femenines. I si el pretendent ja estigués casat? Cap problema, podia tenir altres dones, fins a quatre, segons Mahoma (Sura de les Dones). Amb tot, al contrari que a Occident, l’home només pot tenir el nombre de mullers (quatre com a màxim) que pugui mantenir, donar a cadascuna una casa, roba i alimentació.

La superioritat de l’home sobre la dona ve establerta per mandat diví, segons el versicle 38 de la Sura de les Dones “*L’home és superior a les dones pel fet que Déu n’ha elevat uns sobre d’altres.*”

Fixem-nos en altres restriccions a la dona imposades per l’Alcorà. Les mesquites són llocs exclusius per als homes. Sobre el casament de

Algèria: entre dos mons

musulmans amb no musulmans, l'Alcorà imposa les mateixes regles per a ambdós sexes, però la llei només actua contra dones. A l'Àrabia Saudita, per exemple, molts homes es casen amb cristianes, però les dones saudites tenen rigorosament prohibit casar-se amb no musulmans. Mantenen relacions sexuals

amb una dona durant el període de menstruació també està terminantment prohibit perquè, segons l'Alcorà, en aquest període estan brutes. **“Manteniu-vos lluny de les dones durant les regles menstruals i no les abordeu fins que estiguin netes”**. (Sura II). Pel que fa a l'herència, els fills homes reben el doble de la part que reben les filles dones. Per delictes sexuals, a les dones se les castiga amb la mort. **“Si alguna de les vostres dones és acusada de luxúria, prengueu la declaració de quatre testimonis contra ella; i si elles ho confirmen, confineu-la dins de casa fins que la mort vingui a buscar-la”** (Sura IV). Però no passa el mateix amb els homes. **“Si entre vosaltres dos homes fossin acusats de luxúria, castigau-los tots dos. Si se'n penendeixen i es corregeixen, deixeu-los en pau”** (Sura IV) El musulmà, quan toca una dona, s'embruta i, així, no pot resar. **“Si heu mantingut contacte amb dones i no aconseguíu de trobar aigua, aleshores agafeu un grapat de sorra de terra i fregueu-vos-el pel rostre i les mans”**. (Sura C) Les dones musulmanes, després de menstruar per primera vegada, han de passar a cobrir-se el rostre amb el xador **“És digne de les dones de fe que abaixin la mirada i preservin la discreció; que no exhibeixin la seva bellesa i ornaments excepte allò que normalment ha d'aparèixer. Per tant, han d'usar el vel fins a sota el bust i mostrar la seva bellesa només a llurs marits, germans, nebots, dones, esclaves que tinguin, o criats que estiguin exempts de necessitats**

físiques, o nens petits que no tinguin noció de vergonya del sexe.” (Sura XXIV)

El grau d'opressió de la dona musulmana varia d'un país a un altre, i les lleis de l'Alcorà s'apliquen més o menys al peu de la lletra segons l'endarreriment cultural i econòmic de la regió. Quan els milicians de la guerrilla *taliban* van prendre la capital d'Afganistan, Kabul, el setembre de 1.996, vam tenir l'oportunitat de veure l'Alcorà portat a l'extrem. Van pegar les dones, els van prohibir treballar i estudiar i les obligaren a cobrir-se amb vels de cap a peus.

L'afecció als símbols i als costums més arrelats d'una cultura moltes vegades és una forma de resistència a agressions externes. Com a exemple d'això veiem que avui, en molts sentits, la dona musulmana duu el xador -símbol màxim de la seva opressió- com a forma de resistència als atacs de l'imperialisme nordamericà a la religió musulmana i a l'autonomia de l'Islam.

És per això que la lluita per l'alliberament de la dona no és una lluita individual, no és una denúncia contra els usos i costums dels pobles, i tampoc no és una condemna a algun precepte d'aquesta o aquella religió. És, això sí, una lluita de classes; una lluita de tots els treballadors i pobles oprimits del món, dones i homes, per acabar amb allò que conforma la base econòmica i social del sistema capitalista, que origina ideologies que pretenen mantenir l'explotació i l'opressió de què són víctimes.

Qüestions per a pensar i debatre:

- 1- Què deia Freud del complex d'Èdip?
- 2- Per què diem que va contribuir a reprimir la sexualitat femenina i, així, a reforçar l'opressió de la dona?
- 3- Per què diem que l'instint maternal és una ideologia?
- 4- Posa exemples de com les religions que coneixes conceben el paper de la dona en la societat.

Capítol 4

La dona i la lluita per la seva emancipació

En temps moderns, el moviment per l'emancipació de la dona ha rebut tres grans empentes. La primera fou al final del segle XIX i principis del XX, amb el moviment sufragista i la lluita per altres drets democràtics. La segona va ser al final dels anys 60 i principis dels 70, amb els moviments feministes que buscaven, bàsicament, l'alliberament sexual. I la tercera al final dels anys 70 i principis dels 80, de caràcter sobretot sindical i protagonitzada principalment per la dona treballadora llatinoamericana.

Els anys 80, amb els forts canvis ocorreguts en el món del treball, i els anys 90 amb les transformacions sorgides de les revolucions en els països de l'Est europeu, van portar més preguntes que respostes, i encara estan pendents de ser estudiades de manera aprofundida pel que fa referència a la situació de la dona.

Les primeres lluites democràtiques

Les primeres lluites feministes de l'era burgesa van fer-se per drets democràtics, com ara el divorci i el dret a rebre una educació completa, en els inicis de la revolució burgesa. La primera gran participació de les dones en la lluita de classes obrera fou a la Revolució Francesa el 1789, quan combatiren al costat dels homes i també van agrupar-se en clubs i societats populars fent un gran salt en la seva emancipació, ja que en aquella època la dona tenia prohibit afiliar-se a entitats sindicals o polítiques.

La francesa Olympe de Gouges va ser una de les dirigents polítiques més destacades d'aquest període. Va escriure la "Declaració dels Drets de la Dona i de la ciutadana" el 1791 com a rèplica a la "Declaració dels Drets de l'Home" a principis de la Revolució Francesa. Afirmava que si la revolució havia abolit els privilegis feudals, havia de fer el mateix amb els del sexe masculí. Seva és una frase que va fer-se famosa: "Les dones han de tenir el dret de pujar a la tribuna, ja que puguen al cadafal".

A l'article VI de la "Declaració" es reivindicava la igualtat de la dona en el treball, és a dir, que tots els ciutadans i ciutadanes havien de ser admesos per igual en tots els treballs públics "segons les seves capacitats i sense d'altres distincions que les seves virtuts i els seus talents". Aquestes reivindicacions no van tenir

cap efecte i Olympe de Gouges fou assassinada el novembre de 1793.

L'activitat revolucionària de les dones iniciada a la Revolució Francesa es reactivà amb les **revolucions de 1830 i 1848**. Aquest va ser l'any quan Marx i Engels publicaren el **Manifest Comunista**, fent la crida a la classe treballadora del món sencer a lluitar pel socialisme. Aquesta coincidència de dates reflexa el fet que tant el moviment socialista com el moviment feminista foren generats pels canvis que el capitalisme introduí en les relacions socials de producció i reproducció. Si l'opressió de la dona no va sorgir amb el capitalisme, foren el seu adveniment i, sobretot, la revolució industrial els fets que transformaren radicalment les condicions de vida de milions de dones. Al mateix temps va ser el sistema que començà a crear les condicions materials que van fer de l'alliberament de la dona una meta possible.

La primera gran experiència de lluita en aquest sentit va ser la **Comuna de París**, en la qual les dones van fer la revolució al costat dels homes, edificant les bases concretes del socialisme. Elles van estar en tots els terrenys de la lluita tal i com mostra una notícia publicada al periòdic *La Sociale*, del 5 d'abril de 1871: "**Un grup de dones armades amb fusells Chassepot travessà la Plaça de la Concòrdia. S'uniren als combatents de la Comuna**". (Roudy, p. 133)

A Anglaterra, **Mary Wollstonecraft** (1759-1797), considerada una de les precursors del feminisme contemporani, feia pública el 1792 la "**Reivindicació dels Drets de la Dona**", obra en la qual defensava el dret de la dona a l'educació, al treball i a la vida pública, negats per la societat burgesa.

El moviment sufragista

Però, sense cap mena de dubte, la lluita femenina de major projecció fou **pel dret de vot**. El moviment sufragista del segle XIX i principis del XX tenia com a objectiu conquerir la reforma de les lleis sobre el vot, i en els països on aquest dret democràtic encara no era universal, amb freqüència participaven en la lluita homes i dones de totes les classes socials. Malgrat tractar-se d'una reivindicació democràtica-burgesa, que restava dins els límits del capitalisme, la lluita sufragista era de gran interès per a la classe obrera. Fent referència a una altra lluita democràtica -la del

dret al divorci- Lenin polemitzava amb aquells que deien que els socialistes havien d'abstenir-se de participar en la mateixa per ser insensata sota el capitalisme: **“Aquesta objecció revela una completa incapacitat per comprendre la relació entre la democràcia en general i el capitalisme. Les condicions que impossibiliten a les classes oprimides “exercir” els seus drets democràtics no són l'excepció dins el capitalisme; són típiques del sistema. En la majoria dels casos, el dret al divorci continuarà essent irrealitzable sota el capitalisme, ja que el sexe oprimat està subjugat econòmicament. No importa quanta democràcia hi hagi sota el capitalisme, la dona continuarà essent una “esclava domèstica”, tancada a l'habitació, a la cuina...**

“Només aquells que no poden pensar en línia recta o que no tenen cap coneixement del marxisme deduiran: no paga la pena ni la llibertat de divorci, ni la democràcia... Però els marxistes saben que la democràcia no suprimeix l'opressió de classe. Només facilita que la lluita de classes

sigui més directa, més àmplia, més oberta i pronunciada, i això és el que necessitem. A més total llibertat de divorci, més clarament les dones veuran que l'origen de la seva “esclavitut domèstica” és el capitalisme, no la manca de drets. A més democràtic sistema de govern, més clarament els obrers veuran que el mal de fons és el capitalisme, no la manca de drets...

Iniciat als Estats Units, el moviment sufragista fou la **primera lluita feminista internacionalista**, doncs involucrà dones de diferents països del món i incorporà els mètodes tradicionals de lluita de la classe treballadora, com ara mobilitzacions massives, assemblees, vagues de fam i enfrontaments brutals amb la policia en els quals moltes activistes van ser empresonades i assassinades. A més de la repressió

física, les dones van haver d'enfrontar la repressió moral, els prejudicis i l'odi de la societat patriarcal, la qual no suportava la idea de veure dones abandonant la cuina per tal de baixar al carrer, a participar d'una marxa i a cridar consignes.

En el camp socialista, la lluita sufragista dirigida per la **II Internacional**, dividida entre reformistes - que defensaven el dret de vot només per als homes (pensaven que les dones votarien els partits catòlics reaccionaris)- i marxistes, defensors del vot per a tots. Al Congrés de Stuttgart, realitzat el 1.907, Clara Zetkin defensà la posició dels marxistes i va sortir guanyadora. D'aquesta manera, la IC va llençar una campanya internacional pel sufragi femení, amb mobilitzacions massives a diversos països el dia 8 de març. Als Estats

Units va realitzar el 1.910 un Congrés Socialista Internacional de la Dona que va resoldre convocar un dia de lluita pel vot femení, el tema del qual era: **“El vot per a la dona unirà la nostra força en la lluita pel socialisme”**. A Alemanya i a Austria van formar-se comitès, van publicar-se periòdics i van

Alegoria de la Internacional Comunista (1919)

organitzar-se marxes i actes. Alexandra Kollontai, qui a Rússia dirigia la lluita de les dones en el Partit Bolxevic, va descriure el resultat del primer Dia de la Dona, el 1.911: **“Alemanya i Austria eren un mar estremat i agitat de dones. S'organitzaven reunions per totes bandes - a les ciutats petites i fins i tot als pobles. Les sales estaven tan plenes que van haver de demanar als obrers que els cediren els seus locals. Aquesta va ser veritablement la primera manifestació de la militància de les dones treballadores. Els homes van restar a casa amb els fills, les seves esposes, les “esclaves de la Llar”, van anar als actes públics”** (El Dia Internacional de la Dona).

A Rússia, el Partit Bolxevic, malgrat les condicions d'il.legalitat durant la repressió zarista,

organitzà activitats el Dia Internacional de la Dona a partir del 1.913. Aquestes accions foren la base per a la manifestació massiva de dones el dia 8 de març de 1.917 (23 de febrer en el calendari rus), quan les dones de Petrograd van sortir al carrer tot exigint **“Pa per als nostres fills” i “Tornada dels nostres marits de les trinxeres”**.

Van ser mobilitzacions tan importants que assenyalaren el principi de la revolució socialista.

Al Brasil el dret de vot per a la dona no va ser conquerit fins el 1.932.

Les primeres lluites sindicals

Fins la meitat del segle XIX la concepció que el “lloc de la dona era a casa” romangué quasi inalterada, però la realitat altre cop va mostrar-se més forta: malgrat tota aquesta ideologia, la dona treballava perquè necessitava sobreviure.

Poc a poc la dona va anar conquistant espai a les organitzacions sindicals; el 1.966, l'**Associació d'Enquadernadors de París** prengué la iniciativa d'incloure en els seus estatuts la igualtat de drets entre treballadors i treballadores. Tanmateix, aquest avanç que dugué d'altres sindicats a fer el mateix, no va liquidar la restricció a l'entrada de dones en la majoria dels sindicats. Aquest sectarisme va tenir com a conseqüència la constitució de sindicats paral·lels exclusivament femenins. Sorgiren associacions dels més variats oficis: filatures, teixidores, cosidores, modistes **i a la indústria cotonera anglesa, que lluitava per la igualtat salarial entre homes i dones.**

A Anglaterra, una de les líders dels sindicats femenins, Emma Paterson, va crear la **Women's Protective and Provident League (1.874)**, que va transformar-se després en la Women's Trade Union League, federació de totes les associacions i sindicats femenins d'Anglaterra. El 1874 la Lliga organitzà una vaga que va concloure amb la victòria de les teixidores de llana a Dewsbury.

També als Estats Units va formar-se la **Women's Trade League (1.903)**, que reunia diverses associacions obreres femenines a nivell nacional. Tanmateix, la proximitat de les lluites i la coincidència de les reivindicacions va fer que el sindicalisme femení fos finalment xuclat pel moviment obrer, a partir de la tendència a incorporar-se les dones en els sindicats masculins, però sempre en menor nombre i essent les seves reivindicacions específiques relegades a un segon pla.

Fi d'una vaga minera. França 1902.

El Manifest Comunista (1.848)

Malgrat el marxisme hagi estat acusat per les feministes burgeses d'omissió davant la qüestió de la dona, cal ressaltar que fa 148 anys, des que Marx i Engels van escriure el **Manifest Comunista (1.848)** fins avui, els marxistes vénen trabant una lluita constant en el sí de la classe obrera per determinar una actitud revolucionària en relació a la qüestió de l'alliberament de la dona. Aquest combat ha estat marcat per dues grans línies divisòries. La primera va donar-se entre els marxistes i els socialistes utòpics, i la segona entre els marxistes revolucionaris i els reformistes, els quals tenien una política de col·laboració de classes.

La línia divisòria establerta per Marx i Engels des del **Manifest** és la que existeix entre el **socialisme utòpic** i el **socialisme científic**. Els socialistes utòpics pre-marxistes, com ara Fourier i Owen, també defensaven l'emancipació de la dona. Però la seva defensa es basava sobre principis morals i desitjos abstractes, no sobre una comprensió de les lleis de la història i de la lluita de classes. El marxisme proporcionà per primera vegada una **base materialista científica** no només per al socialisme sinó també per a l'emancipació femenina. Exposà les arrels de l'opressió de la dona, la seva relació amb un sistema de producció basat en la propietat privada i amb una societat dividida en classes i en la qual totes les relacions són **relacions de propietat**.

D'aquesta manera, per haver comprés que

l'opressió de la dona té arrels econòmiques, el marxisme va poder apuntar el camí per tal d'aconseguir el seu alliberament: l'abolició de la propietat privada que proporcionarà les bases materials per a transferir a la societat en els seu conjunt totes les responsabilitats domèstiques i familiars que recauen sobre les espatlles de la dona.

Lliures d'aquestes càrregues, deia Marx, les masses de dones podran trencar les cadenes de la servitud domèstica i cultivar les seves plenes capacitats com a membres creatius i productius de la societat, i no només reproductius. Lliure de la coacció econòmica sobre la qual necessàriament descansa, la família burgesa desapareixerà i les relacions humanes es transformaran en relacions de persones lliures.

Quan Marx i Engels fundaren la **Primera Internacional**, el 1864, la teoria socialista va guanyar amplitud entre els treballadors. I, contra tots els costums de l'època, va escullir una dona per al seu Consell General, la sindicalista anglesa **Henrietta Law**. Va ser un pas tan important que el propi Marx va referir-se a les cartes que rebia constantment preguntant si les dones podien afiliar-se a la Internacional i ell mateix va presentar una moció al Consell General per tal que s'organitzessin seccions especials de dones treballadores a les fàbriques, indústries i ciutats on hi haguessin grans concentracions de treballadores, alertant que això no havia, de cap de les maneres, d'interferir en la construcció de seccions mixtes del partit.

Però, sense cap mena de dubte, l'avanç més gran proporcionat pel marxisme va ser haver arrencat el socialisme i l'alliberament de la dona de l'esfera utòpica, tot demostrant que el propi capitalisme engendra una força -la classe obrera- que és prou poderosa per destruir-lo. D'aquesta manera, l'alliberament de la dona, que està inevitablement condicionat per la conquesta del socialisme, deixa de ser un somni personal impossible i es torna una necessitat per a tota la humanitat i una tasca col·lectiva, de tota la classe treballadora.

La Revolució Russa i la dona

La revolució socialista a Rússia, el 1917, significà una revolució també en la situació de la dona en el món sencer. Per primera vegada un país prenia mesures concretes per assolir la igualtat entre homes i dones.

La dona russa fou part activa en tot el procés revolucionari, malgrat (i qui sap si per això mateix) de l'enorme càrrega d'opressió, secular i brutal, que pesava sobre les seves espatlles, sobretot entre les dones camperoles.

Però la voràgine revolucionària va empènyer

endavant la dona treballadora russa, ja que aquells anys tenia un paper decisiu en la producció, concentrada en les grans fàbriques.

La història de la revolució, malgrat no sempre sigui fàcil trobar les cites, està plena d'exemples sobre l'abnegació i el coratge demostrats per les obreres russes en aquells dies terribles i decisius.

La revolució de febrer de 1917 -avenç de la revolució decisiva d'octubre- s'inicià el Dia Internacional de la Dona amb manifestacions massives de dones a Petrograd contra la misèria provocada per la participació de Rússia a la I Guerra Mundial. La guerra havia empès la dona russa al mercat de treball, i el

tercera part dels obrers industrials de Petrograd eren dones. A les àrees de producció tèxtil de la regió industrial del centre, el 50% o més de la força de treball estava composta per dones.

La militància femenina era disputada pam

per les diverses tendències polítiques. Tant els bolxevics com els menxevics tenien periòdics especials per a la dona treballadora, com ara el "Rabotnitsa", publicat pels bolxevics i el "Golos rabotnitsy", pels menxevics. Els socialrevolucionaris (SR), que lluitaven per la democràcia burgesa a Rússia, al temps, van proposar la creació de la "unió de les organitzacions democràtiques de dones", que uniria els sindicats i els partits sota la bandera d'una república democràtica. I va ser llavors que va sortir la Lliga per Drets Iguals per a la Dona, exigint el dret de vot per a les dones, acompanyant la batalla que trabaven en el món sencer pels seus drets civils.

Octubre 1917. Rússia

Però a Rússia, amb la revolució socialista, conqueriren molt més que drets democràtics.

Les conquestes de la revolució per a la dona

Per primera vegada un país legislà que el **salari femení seria igual al masculí per la mateixa feina**. Tant va ser així que en acabar la Segona Guerra, al revés del que va passar als països capitalistes, a l'URSS va conservar-se la mà d'obra femenina i van buscar-se els mitjans per a que tinguessin major qualificació. Hi havia dones en tots els sectors de la producció: a les mines, a la construcció, als ports, és a dir, a totes les branques de la producció industrial i intel·lectual.

Tanmateix, immediatament després de la presa del poder pels soviets, la qüestió de la dona enfrontà el dur impuls amb la realitat. De fet, va ser la primera vegada a la història que passà del pla de la discussió a la pràctica.

En un país endarrerit com era Rússia en relació a les qüestions morals i culturals, amb una enorme càrrega de prejudicis arrelats de feia segles, fet que caracteritza en general els països predominantment camperols, la qüestió de l'alliberament de la dona tenia, en aquells moments difícils per al jove estat obrer, contorns tan complexos com molts dels altres aspectes relatius a la transformació cap al socialisme.

Per això, Lenin i Trotsky, juntament amb moltes dirigents dones, a més de dedicar-se a “explicar pacientment” a les masses, sobretot a les dones, quines eren les tasques generals del moviment obrer femení de la República Soviètica, no van esperar per a prendre les primeres mesures en aquest terreny i revertir la situació humiliant a la qual estava sotmesa la dona russa des de feia segles.

Aquesta tasca tenia dos aspectes fonamentals:

- 1) **L'abolició de les velles lleis** que deixaven a la dona en situació de desigualtat en relació a l'home i,
- 2) **l'alliberament de la dona de les tasques domèstiques**, que exigia una economia col·lectiva en la qual ella participés en igualtat de condicions amb l'home.

Pel que fa al primer aspecte, des dels primers mesos de la seva existència, l'Estat Obrer va concretar el canvi més radical en la legislació referent a la dona. **Totes les lleis que deixaven la dona en una situació de desigualtat en relació a l'home ven ser abolides**, entre elles, les referents al divorci, als fills naturals i pensió alimentària. Foren abolits també tots els privilegis lligats a la propietat, que es mantenien en profit de l'home en el dret familiar. D'aquesta manera, la Rússia soviètica, ja en els primers mesos de la

seva existència, va fer més per l'alliberament de la dona que el més avançat dels països capitalistes en tots els temps.

Van introduir-se decrets establint la protecció legal per a les dones i els nens que treballaven, l'assegurança social, igualtat de drets per a les dones en relació al matrimoni.

A través de l'acció política del Zhenotdel, el departament femení del Partit Bolxevic, les dones van conquistar el dret a l'avortament legal i gratuït als hospitals de l'Estat. Però no s'incentivava la pràctica de l'avortament i qui cobrava per practicar-lo era sancionat. La prostitució i el seu ús eren descrits com a “crim contra els vincles de camaraderia i solidaritat”, però el Zhenotdel va proposar que no hi haguesin penes legals per aquest delict. Va tractar d'atacar les causes de la prostitució millorant les condicions de vida i treball de les dones. I va iniciar una àmplia campanya contra “les restes de la moral burgesa”.

La primera Constitució de la República Soviètica, promulgada el juliol de 1918, va atorgar a la dona el dret de votar i ser electa per a càrrecs públics.

Però, igualtat davant la llei encara no és igualtat de fet. Per a la plena emancipació de la dona, per a la seva igualtat efectiva en relació a l'home cal una economia que la lliuri de la feina domèstica i a la qual ella participi de forma igualitària a l'home. L'essència del programa bolxevic per a l'emancipació de la dona era l'alliberament final de les tasques domèstiques mitjançant la socialització d'aquestes tasques. Lenin insistia en que el paper de la dona dins la família era la clau de la seva opressió: **“Independèntment de totes les lleis que emancipen la dona, aquesta continua essent una esclava, perquè la feina domèstica l'oprimeix, l'estrangula, la degrada i la redueix a la cuina i a la cura dels fills, i ella malbarata la seva força en feines improductives, intrascendents, que esgoten els seus nervis i la idiotitzen. Per això, l'emancipació de la dona, el veritable comunisme, començarà només quan i on s'iniciï una lluita sense treva, dirigida pel proletariat, amo del poder de l'Estat, contra aquesta mena de treball domèstic, o millor dit, quan s'iniciï la seva transformació total, en una economia a gran escala”** (Lenin, juliol 1919)

En les condicions de Rússia, aquesta era la part més difícil de la construcció del socialisme i la que demanava més temps per concretar-se. L'Estat Obrer va començar per crear institucions com ara menjadors i guarderies per tal de lliurar la dona de les tasques domèstiques. I eren precisament les dones qui més s'entestaven en la seva organització. Aquestes

França. 1996.

institucions, instruments d'alliberament de la dona de la seva condició d'esclava domèstica, sorgien a tot arreu on era possible, però així i tot en resultaven poques en relació a les moltes que en calien.

Rússia estava en guerra civil, essent atacada pels seus enemics, i les dones van haver d'assumir, al costat dels homes, les tasques de la guerra i la defensa de l'Estat Obrer. Malgrat això, moltes d'aquestes institucions van ser creades i funcionaren satisfactòriament, mostrant l'encert i la necessitat de conservar-les i expandir-les.

D'altra banda, els dirigents soviètics amb Lenin al davant, cridaven les dones a prendre part cada cop més en la gestió de les empreses públiques i en l'administració de l'Estat, així com a ser candidates a delegades per als sòviets. En un discurs d'homenatge al Dia Internacional de la Dona, el març de 1.920, Lenin va dirigir-se així a les dones russes: **“el capitalisme va unir una igualtat purament formal a la desigualtat econòmica i, en conseqüència, social. I una de les manifestacions més evidents d'aquesta inconseqüència és la desigualtat de la dona i de l'home. Cap Estat burgès, per més democràtic, progressiu i republicà que sigui, reconeix la total igualtat dels drets del l'home i de la dona. La República dels Sòviets, pel contrari, va destruir d'un sol cop, sense excepció, tots els trets jurídics de la inferioritat de la dona i també d'un sol cop assegurà per llei, la igualtat més completa”**.

Lenin recorda que s'acostuma a dir que el nivell d'un poble es caracteritza millor per la situació jurídica de la dona. Des d'aquest punt de vista, només la dictadura del proletariat, només l'Estat socialista pot assolir

i assoleix el grau més alt de la cultura. Tanmateix, això no és prou. El moviment obrer femení rus no va acontentar-se amb una igualtat purament formal i va assumir la tasca -feixuga i llarga, perquè exigeix una transformació radical de la tècnica social i de les costums- de lluitar per la igualtat econòmica i social de la dona, fent que aquesta participi del treball productiu social, alliberant-la de l'esclavatge domèstic, que és sempre improductiu i embrutidor.

Les resolucions de la III Internacional

Les concepcions marxistes sobre l'emancipació de la dona i el seu paper en la lluita pel socialisme van ser transformades en tesis i resolucions durant el tercer Congrés de la Internacional Comunista, reunit el 1.921, abans per tant del període stalinista. Aquesta fita d'importància històrica per al moviment socialista mundial va traçar un programa i una orientació per al treball entre les dones que, per la seva clarietat i concordança amb els principis del marxisme, fins avui no han estat superats per cap altra organització obrera. I és per això que continuen essent vàlids fins avui.

En primer lloc, la Internacional Comunista deixa ben definida la seva posició de que l'alliberament de la dona de la injustícia secular. De l'esclavatge i de la manca d'igualtat de la qual és víctima en el capitalisme només serà possible amb la victòria del comunisme.

“Allò que el comunisme li donarà a la dona, en cap cas el moviment femení burgès li ho podrà donar. Mentre existeixi la dominació del capital i de la propietat privada, l'alliberament de la dona no serà possible”.

La dona acabava de conquerir el dret de vot, i la Internacional alertava que això, malgrat ser important, no suprimia la causa primordial de la servitud de la dona dins la família i a la societat, i no solucionava el problema de les relacions entre els sexes.

“La igualtat no formal, però sí real, de la dona, només és possible en un règim on la dona de la classe obrera sigui ama dels seus instruments de producció i distribució, participant de la seva administració i tenint l'obligació del treball en les mateixes condicions que tots els membres de la societat treballadora; o sigui, aquesta igualtat només és realitzable després de la destrucció del sistema capitalista i la seva substitució per formes econòmiques comunistes”.

Sobre la qüestió de la maternitat, la Internacional no deixa dubtes que també només amb el comunisme aquesta funció natural de la dona no entrarà

en conflicte amb les obligacions socials i no impedirà el seu treball productiu. Però, la IC aclareix que el comunisme és l'objectiu últim de tot el proletariat.

“Per això la lluita de la dona i de l'home ha de ser dirigida de forma inseparable”.

I el més important és que aquella que va ser una de les organitzacions internacionals més actives de la causa dels treballadors confirma els principis fonamentals del marxisme, segons els quals no existeixen problemes específicament femenins i que la dona obrera ha de mantenir-se al costat de la seva classe i no unir-se a la dona burgesa.

“Tota relació de la obrera amb el feminisme burgés i les aliances de classe debiliten les forces del proletariat i retarden la revolució social, tot impeding la realització del comunisme i l'alliberament de la dona”.

Finalment la Internacional reforça el principi que el comunisme només serà assolit amb la unió de tots els explotats i no amb la unió de les forces femenines de les dues classes oposades. I acaba fent una crida a totes les dones treballadores per tenir una participació activa i directa en les accions de masses, tant en el marc nacional com a escala internacional.

Anys 60: Els moviments feministes sacsegen el món

Als països occidentals, la segona gran onada de lluites feministes després del moviment sufragista dels anys 20 va ser aquella que sacsejà a les dones de pràcticament tots els països per l'alliberament sexual. La importància d'aquests moviments ens obliga a reanalitzar-los permanentment, sempre que es toca el problema de l'emancipació de la dona. L'entrada en massa de les dones al mercat laboral, sobretot les casades i amb fills, a partir dels anys 50, i la gran expansió de l'ensenyament superior havien afavorit les condicions per a aquests moviments reivindicatius. L'ascens feminista dels anys 60 no va ser un moviment aïllat, independent de la lluita de classes. Tot el contrari. Va ocórrer en el moment àlgid i com a part d'una lluita dels negres contra el racisme i la gran mobilització contra la guerra del Vietnam, als Estats Units, a més de la lluita per l'alliberament a les semicolònies i moltes altres reivindicacions.

Va ser a Europa i els Estats Units on el moviment feminista prengué més impuls, però també s'estengué

pel món sencer. Després de llargs anys de submissió, més i més dones nordamericanes, sobretot de classe mitjana, començaren a despertar i a unir-se als negres en la lluita pels seus drets, i als estudiants. Aquesta avantguarda feminista lluitava per tal que la dona deixés de ser considerada com a “segon sexe”. Malgrat haver-se iniciat a la petita burgesia, que va ser la seva direcció pràcticament tot el temps, el moviment feminista va posar contra les cordes els pilars més sagrats del capitalisme i de la societat burgesa. Fou una lluita internacional, que va qüestionar des de la discriminació de la dona en el treball i els prejudicis arrelats feia milenys, fins les lleis reaccionàries que prohibien l'avortament i els conceptes retrògrads de l'Església.

Sanghai: en lluita pel treball.

El dia 26 d'agost de 1970 una marxa amb 35.000 dones ocupà la Cinquena Avinguda, a Nova York, per commemorar els 50 anys del dret de vot femení. Amb aquesta mobilització, que va ser coneguda com la Mobilització de Dones per la Igualtat, la lluita feminista entrà en una nova etapa als EEUU, guanyant caràcter nacional i policlassista.

“En la manifestació de Nova York hi havia dones de totes les edats i professions (...) Hi havia contingents de portorriquenyas, negres, obreres, estudiants i també d'homes simpatitzants del nostre moviment. Ens havíem transformat en una força ampla i significativa, que ja no es podia ignorar, ridiculitzar o subestimar. És evident i inqüestionable la nostra decisió de canviar radicalment el lloc que la dona ocupa a la societat nordamericana”.

Les principals senyeres del moviment eren: **guarderies** gratuïtes que funcionessin 24 hores per dia i sota el control de la comunitat; **avortament** lliure i gratuït; **igualtat** d'accès al treball i a l'educació.

A Europa i els EEUU, el pes que adquiriren alguns grups feministes, difosos amb molta força pels mitjans de comunicació de masses, acabà per imposar el caràcter al moviment. Eren grups amb posicions conscientment o inconscient anti-marxistes per als quals la lluita contra l'opressió de la dona no està determinada per la lluita de classes. Aquests corrents identificaven l'home com el gran enemic a qui s'havia de combatre, i no la burgesia, i s'oposaven a qualsevol intent de relacionar les lluites feministes amb la lluita de classes. Estaven contra la participació dels partits, doncs els consideraven agents de la política, que és masculista i busca dividir i dominar les dones. Per això proposaven la unitat de totes les dones de totes les classes i rebutjaven qualsevol intent de diferenciar-se segons els diversos partits o les classes socials. Una bona síntesi d'aquestes postures està en el lema que va fer-se famós els anys 60, encunyat per les feministes nordamericanes: **"Sisterhood is powerful"** (La germanor femenina és poderosa).

Entre aquests grups el més conegut va ser el **Now** ("Ara"). Era la National Organization for Women (Organització Nacional de Dones), encapçalada per **Betty Friedan**. No tenia un programa clar i representava el radicalisme de la petita-burgesia (les dones de la classe obrera van tenir poca participació), ja que la seva única senyera era **"exigir la igualtat total per a les dones als EEUU ara"**. No explicaven com ho aconseguirien.

Altres grups eren més pintorescos, com ara el

Txetxènia. 1995

SCUM, que en anglès vol dir "escòria". Aquesta organització cridava simplement, Society for the Cutting Up of Men (Societat per triturar els homes)... o més agressius, com el **WITCH**, que en anglès vol dir "bruixa". El WITCH era la Women's International Terrorist Cons-

Chiapas (Mèxic). 1997

piracy from Hell (Conspiració Internacional Terrorista de Dones de l'Infern). Aquests grups, a més de lograr escandalitzar l'opinió pública -arribaren a cremar sostenidors en places públiques- també aconseguiren, amb el seu pes a la premsa, desviar el moviment feminista i separar-lo de les lluites que es trabaven a l'època i que amenaçaven d'estremir els fonaments de la societat capitalista.

Tanmateix, dins el marxisme, aquestes mobilitzacions, sumades a la creixent participació política i sindical de la dona a tots els països, inclosos colonials i semicolonials, generaren un intens debat sobre el caràcter de classe de la lluita feminista. La polèmica girava al voltant de dues concepcions oposades: d'una banda, la defensa de la germanor de les dones independent de les lluites polítiques i de classe. Segons aquesta postura, les dones de totes les classes lluitarien cada dia més unides entre sí front el capitalisme, que és l'enemic comú, en una dinàmica continua fins derrotar-lo. Per això, la seva política tenia com a eix la necessitat de construir un moviment autònom policlassista i independent de totes les dones, ja que seria possible la unitat de totes les dones, pel simple fet de ser oprimides.

Un altre sector del marxisme partia de la divisió de la societat en classes. Les dones són éssers socials que pertanyen a una determinada classe i segueixen una determinada política. Per això, fins la victòria del proletariat a nivell mundial participarien cada vegada més de política, però sempre enfrontant-se les unes amb les altres

segons els seus interessos de classe i les posicions del seu partit. Com a exemple, estava el NOW, de Betty Friedman, dirigit per dones que seguien el Partit Demòcrata, el partit del president dels EEUU en aquell moment, Jimmy Carter.

Malgrat tots els problemes polítics que va haver d'enfrontar el moviment feminista dels anys 60 i 70 va ser fonamental per a la lluita d'emancipació de la dona. En aquest període les dones van obtenir grans conquestes: el dret al divorci a Itàlia i el dret a l'avortament a França, Itàlia, Anglaterra i Estats Units. La seva veu va escoltar-se al món sencer i elles van ajudar, amb mobilitzacions massives, a debilitar l'opressió en tots els àmbits, a enfortir la causa de tots els oprimits, i inclòs a derrotar l'imperialisme en la guerra de Vietnam.

Però, un cop assolides aquestes reivindicacions, el moviment feminista va passar a segon pla. Per falta d'una política i d'una direcció que unís aquestes lluites a les de la classe treballadora mundial en direcció a la revolució socialista, van restar dins el marc democràtic de la societat burgesa. La "germanor de les dones" mostrà els seus límits, i es dividí. La burgesia, amb la crisi econòmica mundial, aguditzà la doble explotació de mà d'obra femenina, sobretot en els països depenents. I avui, els drets tan durament conquerits tornen a estar amenaçats, com es dona ara amb l'avortament legal als Estats Units.

Anys 70: les lluites de la dona treballadora al Brasil

Podem considerar que la tercera onada de lluites femenines es donà entre els anys 70 i 80, sobretot a l'Amèrica Llatina, i afectà principalment a la dona treballadora. No van ser lluites de caire específicament feminista, sinó sindicals i més àmplies. Just en aquest aspecte pot residir el seu avanç en relació a les onades anteriors (anys 20 i 60), ja que en aquestes, la dona treballadora es mou, al costat de la seva classe, en una lluita que qüestiona directament el mode de producció capitalista.

Aquests anys la dona treballadora ha fet un salt qualitatiu en el seu procés de concienciació, té una expressiva participació en les lluites de la seva classe i en el procés d'organització política i sindical. Això es deu, entre d'altres factors, a que en aquesta dècada la dona ha augmentat la seva participació també en la PEA (Població Econòmicament Activa, que engloba a les

treballadores ocupades i les desocupades, excepció feta de les treballadores domèstiques). En el sector primari (agro-pequari) les dones han passat del 9,6% de la PEA el 1970 al 12,7% el 1980. En el sector secundari (indústria), del 12% al 16,6% i en el sector terciari (comerç i serveis) del 38,2% al 43,1%. (*Revista de la Fundació Seade, 1986*).

Malgrat la major part de les treballadores han estat confinades als serveis considerats "femenins", les funcions menys qualificades, en aquest adècada ha crescut la mà d'obra femenina a la indústria. A São Paulo, en la indústria del metall, específicament en els sectors de material electrònic, les treballadores han arribat al 24% del gremi. També ha crescut en aquest període, l'absorció de dones en la indústria farmacèutica i del plàstic. Tanmateix, el seu salari mitjà es manté entre el 50 i el 60% inferior al dels homes.

Aquesta major participació femenina, no només

Soweto (Sudàfrica). En lluita contra l'apartheid.

en el sector terciari (serveis) sinó també en el secundari (indústria), afavorí la concienciació de classe de la dona treballadora i la dugué a participar de forma més activa en l'onada de lluites que va donar-se al Brasil en aquest període.

Aquest ha estat també el període (1970/80) de més gran organització del proletariat femení. La dona tingué expressa participació en la derrota dels buròcrates, en la fundació de la CUT (Central Unica de Treballadors) i del PT (Partit del Treball). Hi

hagueren innumerables congressos sindicals, que posaren en contacte milers de treballadores de la ciutat i el camp. Sorgiren nous lideratges femenins i les seves reivindicacions guanyaren terreny en un programa de lluita que combinava punts comuns de tota la classe treballadora amb les exigències específiques de la dona (veure annex 8).

Malgrat ser encara avui minoritària i insuficient la participació de la dona en les organitzacions sindicals de la classe treballadora, durant els anys 70 i 80 es va fer un salt en la seva participació, passant a reivindicar més poder en la presa de decisions en l'àmbit de les comissions de fàbrica, sindicats i centrals sindicals. Fou en aquest període que sorgí el més gran nombre de sindicats amb departament femenins i les dones començaren a portar als congressos i trobades per gremis la reivindicació de quotes per a dones en les instàncies de direcció dels organismes de classe.

La treballadora rural

Al camp, en aquest període dels 70 i 80 la dona també passà a exercir un paper més preponderant en

Hongria

l'escena política i econòmica. Avui, al Brasil i a tota Amèrica Llatina, respon del 40% de la producció agrícola. Però això no millora en res la seva situació: més del 50% de les treballadores rurals no tenen registre laboral i guanyen el 50% menys que els homes, a més de patir la persecució salvatge de propietaris i matons armats que fan de les dones les principals víctimes de l'acostament i la violència sexual.

Però també en les dècades dels 70 i 80 la dona del camp ha començat a esbossar una reacció més organitzada davant l'explotació de la seva classe i la seva opressió com a dona. Entre 1970 i 1980 s'han fet

més de 300 trobades i congressos de dones treballadores de la ciutat i el camp en els quals van traçar-se els programes de lluita de tots els gremis prioritàriament femenins, grups capdavanters que fins avui integren la lluita de la dona treballadora.

Conclusió

Malgrat haver creat les condicions per a la seva emancipació, el capitalisme ha aguditzat l'opressió de la dona al combinar-la amb l'explotació i la doble jornada de treball i al crear noves formes d'opressió. Va ser el mode de producció el que creà de fet les bases objectives per l'alliberament de la dona a l'insertar-la en la classe obrera, la força social que per la seva posició estructural en el procés de producció en el seu conjunt, és l'única que està en condicions d'enfrontar i destruir el capitalisme. Perquè l'emancipació de la dona, així com la de tots els sectors oprimits, depèn del desenvolupament de les forces productives, estancades en el capitalisme.

D'altra banda, hem de recordar que és impossible emancipar la dona mentre sigui esclava de la llar. L'emancipació de la dona depèn d'una política conscient per part de l'Estat que és el que ha d'assumir aquestes tasques, i això està relacionat amb la reproducció de la força de treball. Això significa la instal·lació de serveis públics de bona qualitat, com ara guarderies, escoles, bugaderies, restaurants... per tal que la societat se'n faci càrrec de les tasques domèstiques, la qual cosa exigeix un desenvolupament de les forces productives que permeti aquest desplaçament de recursos.

Als països capitalistes assistim justament a l'aplicació de la política contrària, amb el neoliberalisme i la política de l'Estat mínim, de destrucció accelerada i conscient dels serveis socials. Això porta un agreujament de la càrrega domèstica sobre les espatlles de la dona treballadora i fa cada vegada més llunyana la seva emancipació dins el marc del capitalisme.

Si tenim present que són les condicions

Brasil. Mobilitzacions contra Collor

*Dones de Srebrenica (Bòsnia). 1996
En lluita pels seus "desapareguts".*

materials de vida allò que constitueix la consciència, el que construeix i manté les superestructures ideològiques, sabem que per modificar la consciència cal abans que res canviar les condicions materials de vida.

El moviment feminista dels anys 60 i tots els avenços que la dona va fer els anys següents, amb l'ajuda del propi

avanç de la ciència, han afectat seriosament les estructures ideològiques i la dona ha obtingut grans conquestes contra l'opressió. Tanmateix, això s'ha donat sobretot als països desenvolupats. A mesura que baixem cap als països pobres, el que veiem és que la superexplotació aguditza encara més l'opressió. I la crisi econòmica mundial indica una tendència a l'agudització de l'opressió també dins els països imperialistes, amb pèrdues de conquestes històriques per part de les dones. L'aprofundiment de la crisi econòmica mundial, la seva corresponent política neoliberal i la globalització introdueixen cada vegada més elements de barbàrie en la humanitat, i no menys.

Si la situació de la classe treballadora mundial i els sectors oprimits està cada cop pitjor, és impossible que es pugui pensar en mitigar l'opressió de la dona. Al contrari. La tendència és el seu augment diari, la qual cosa empeny la lluita de la dona treballadora contra tota forma d'opressió i per la fi del capitalisme cada vegada amb més urgència.

Qüestions per pensar i debatre:

- 1.- Quines han estat les tres grans fases de la lluita feminista des de finals del segle XIX fins avui?**
- 2.- Com a reivindicació democràtica, quina importància va tenir el moviment sufragista**

per a la dona?

- 3.- Per què la dona reivindicava, des de la seva entrada al mercat de treball, participar en els sindicats?**
- 4.- Quines han estat les posicions del marxisme, sobre la qüestió de la dona, des del Manifest Comunista?**
- 5.- Quins canvis suposà la Revolució Russa per a les dones del món sencer?**
- 6.- Quines eren les posicions de la III Internacional sobre la qüestió de la dona?**
- 7.- Quina ha estat la importància del moviment feminista dels anys 60?**
- 8.- Què deien les femsistes marxistes en aquell moment?**
- 9.- Què determinà la lluita de la dona treballadora al Brasil dels anys 70?**
- 10.- Quines són les grans reivindicacions de la dona treballadora avui?**
- 11.- Per què diem que el capitalisme no pot acabar amb l'opressió de la dona?**

BIBLIOGRAFIA

Reunim aquí, agrupades per tema, algunes de les obres que han estat consultades per elaborar aquest curs.

Obres que ajuden a entendre l'origen de l'opressió de la dona:

- August Bebel** - "La Mujer en el pasado, en el Presente, en el Porvenir". Editorial Fontamara, 1980
- Federico Engels** - "El origen de la Familia, la Propiedad Privada y el Estado". Editorial Claridad, Buenos Aires, 1974
- Evelyn Reed** - "La Evolución de la Mujer: Del clan Matriarcal a la Familia Patriarcal". Editorial Fontamara, México, 1994
- Alejandra Kollontai** - "Mujer: Historia y Sociedad". Editorial Fontamara, México, 1989.
- Evelyn Reed** - "Problemas de la Liberación de la Mujer". Ediciones Pluma, Buenos Aires, 1974.
- Ivette Roudy** - "La mujer: Una marginada". Editorial Pluma.
- Claude Meillassoux** - "Mujeres, Graneros y capitales". Siglo Veintiuno Editores, 1993
- Eulalia de Vega** - "La mujer en la Historia". Ed. Anaya, Madrid, España
- Karl Marx y Eric J. Hobsbawn** - "Formaciones Económicas Precapitalistas. Biblioteca del Pensamiento Socialista. Siglo Veintiuno Editores, 17ma. edición
- Perry Anderson** - "Tras las Huellas del Materialismo Histórico". Siglo Veintiuno Editores
- Perry Anderson** - "Consideraciones sobre el Marxismo Occidental". Siglo Veintiuno Editores
- Eric Hobsbawn** - "Era dos Extremos: O breve Século XX - 1914-1991". Companhia das Letras, 1996
- Revista Historia y Vida** - nro. 311, feb. 1994, Barcelona, España

Obres que ajuden a entendre la qüestió de la maternitat i la sexualitat:

- Norma Ferro** - "El Instinto Maternal o la Necesidad de un Mito". Siglo Veintiuno de España Editores.
- Tania Quintaneiro** - "Retratos de Mujer". Ed. Vozes, Rio de Janeiro, 1995
- Sigmund Freud** - "Cinco Lições de Psicanálise (1910)". Abril Cultural, Colección Os Pensadores.
- Evelyn Reed** - "Sexo contra Sexo o Clase Contra Clase". Ed. Fontamara, México, 1993
- Emilce Dio Bleichmar** - "El Feminismo Espontáneo de la Histeria. Estudio de los Transtornos Narcisistas de la Femenidad. Siglo Veintiuno de España editores.
- Rose Marie Muraro** - "Sexualidade da Mulher Brasileira: corpo e Classe Social no Brasil". Editora Vozes, Petrópolis, 1983

Obres que ajuden a entendre la qüestió de la dona i el treball:

- Cristina Borderías y otras** - "Las mujeres y el Trabajo: Rupturas Conceptuales. Ed. Fuhem-Icaria, Espanya, 1994.
- Ricardo Antunes** - "Adeus ao Trabalho?". Cortez Editora
- Sharon Bertsch McGrayne** - "Mulheres que Ganham o Prêmio Nobel em Ciências: Suas Vidas, Lutas e Notáveis Descobertas". Editora Marco Zero
- Karl Marx** - "Manuscritos Económicos e Filosóficos: O Trabalho Alienado e a Superação Positiva da Auto-alienação Humana". "Marx Engels", org. Florestan Fernandes, Coleção Grandes Cientistas Socialis, Editora Ática, 1989
- Boletín de Aportaciones II** - publicat pel PRT d'Espanya el maig de 1996

Obres que ajuden a entendre la qüestió de la religió:

- Joyce E. Salisbury** - "Pais da Igreja, Virgens Independentes. Ed. Scritta, São Paulo, 1991
- Jean P. Sasson** - "Princesa: A História Real da Vida das Mulsulheres "Árabes por Trás de Seus Negros Méus"Ed. Best Selle, São Paulo, 1992

Obres sobre la qüestió de la dona i el socialisme:

- Vladimir Ilich Lenin** - "El Poder Soviético y la Situación de la Mujer". Editorial Progreso, Moscú, 1981.
- León Trotsky** - "La mujer y la Familia"(compilació de textos) Ediciones Antídoto, Buenos Aires, 1988
- Leon Trotsky** - "Questões do Modo de Vida". Ed. Antídoto, Lisboa, 1979
- Mary-Alice Swaters** - "Marxismo y Feminismo", Ed. Fontamara
- Tamara Volkova** - "El lugar de la Mujer en la URSS". Folletos Bandera Socialista, nro. 61
- Cadernos Desafio** "La Mujer y la Familia, São Paulo, maig de 1994
- Cadernos de Formação marxista 5** Manifestos, Teses e Resoluções do 3ro. Congresso da III Internacional Comunista (Vol. 3) Editora Brasil Debates
- "Uma Alternativa de Classe para las Mujeres** document de Mercedes Petit i Carmen Carrasco, publicat en el llibre "La Mujer y la Familia". Ediciones Antídoto, p. 75
- "O Departamenteo da Mulher no Partido Bolchevique**, estudi de Carol Eubanks Hayden, publicat en "Críticas da Economia Política", edició llatinoamericana, abril-juny de 1980.

Pots subscriure't a la nostra revista mensual (a escollir versió en castellà o en català) enviant les teves dades a l'apartat de correu i fer l'ingrés per un any al compte corrent: **La Caixa 2100- 3459-38- 2100220515** (2.000 pessetes si te l'hem d'enviar per correu dins l'Estat espanyol i 2.500 pessetes si l'enviament cal fer-lo fora de l'Estat espanyol). La subscripció de lliurament en mà és de 1500 pessetes i la podeu fer tot posant-se en contacte amb qualsevol militant del grup.

Suscripció a Lluita Internacionalista

Nom i cognoms

.....

Adreça

Població..... CP.....

Telèfon Idioma en que vols rebre **Lluita Internacionalista**.....

Aquí ens trobaràs

Ap. Correu 23036 CP - 08080 de Barcelona
Ap. Correu 206 CP- 17080 de Girona
Ap. Correu 92 CP-28320 de Madrid
e-mail: luchaint@retemail.es

